

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mustafa Kemal GÜNAY

SCHOPENHAUER'İN FELSEFESİNDE
BİREY VE ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

Danışman

Yard.Doç.Dr. M. Cihan CAMCI

Felsefe Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
1. SCHOPENHAUER'İN HAYATI VE ESERLERİ	10
2. SCHOPENHAUER'İN FELSEFESİNDE TEMEL KAVRAMLAR	
2.1. YETER NEDEN İLKESİNİN DÖRT KÖKÜ	14
2.2. TASARIM	19
2.3. İSTEME	28
2.4. BİLGİ	35
3. SCHOPENHAUER'İN FELSEFESİNDE İNSAN	
3.1. YAŞAMA İSTEMESİ	42
3.2. İSTEME KARŞISINDA AKIL	48
3.3. İSTEME KARŞISINDA İNSAN	53
3.4. İSTEME KARŞISINDA ÖZGÜRLÜK	64
4. SONUÇ	69
5. KAYNAKÇA	74
6. ÖZGEÇMİŞ	76

ÖZET

Uzam ve zaman ile sınırlı olan bireyin; temel iki belirlenimin dışında kalan belirlenimlere karşı çıkması, özgürlük kavramının başlangıcıdır. İşte bu konuda sorunu daha çok bireyin kavramasına dayandıran Schopenhauer doğu felsefesi ile Hıristiyan felsefesini birleştirerek eğilimlerimizin bizi yönetmesine izin vermeyen bir özgürlük anlayışını ortaya atmıştır. Daha çok kötümser filozof olarak bilinen Schopenhauer, acı ile haz arasında gidip gelen insanın bunu akıl yolu ile anlaması sonucunda eylemsiz bir özgürlük edineceğini belirtmiş ve acının dindirilemeyeceğini ama azaltılabileceğini savunmuştur.

Çalışma temelde Schopenhauer'in birey kaynaklı özgürlük anlayışını açıklamaya dayanmaktadır. Tez Schopenhauer'in özgürlük hakkındaki görüşlerini anlatmak için iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Schopenhauer'in felsefesinde temel kavramlar açıklanmış; ikinci bölümde de Schopenhauer felsefesinde insan açıklanmıştır.

ABSTRACT

The origin of the freedom of the individual is her running up against the determination of time and space. Schopenhauer, reconciling the eastern philosophy with Christianity, put forward a notion of freedom that is opposed our tendencies. Schopenhauer, as a pessimist philosopher, claimed that the individual has been determined by avoiding pain and aiming at pleasure. Nevertheless, man can adhere this limitation by his reason and decrease the pain he has been facing.

In this thesis, I have tried to explain Schopenhauer's philosophy of freedom in two parts. In the first part, I have given a summary of the basic concepts of Schopenhauer's philosophy and in the second part focused on the position of being human.

Ö N S Ö Z

2005 yılında başladığım yüksek lisans öğretimimin bana kazandırdığı en önemli kazanım başka türlü de düşünülebileceğini göstermesidir. Kendimi bu kazanımın içinde giderek büyüdüğümü hissetmeme neden olan ise daha az şaşırtıcı bir dünyada yaşadığımı anlamam oldu. Bu kazanım için bana her türlü desteği sağlayan tez danışmanım olan Yardımcı Doçent Doktor Mustafa Cihan CAMCI'ya şükran hisleri ile doluyum. Ayrıca bana yardımda ve eğitime katkıda bulunan Prof. Dr. Hayrettin ÖKÇESİZ; Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ ile Yrd. Doç. Dr. Aysel DOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi belirtmeyi bir borç olarak görüyorum. Normal duruma göre ilerlemiş bir yaşta başladığım bu eğitimde kaygılandığım anlarımda bana yol gösteren bu öğretim üyeleri; yalnızca bana değil, bütün Türkiye'ye eğitimde yaşın bir sınırının olmadığını; Kant'ın ünlü sözü ile açık bir biçimde söylemişlerdir: Yapmalısın; çünkü yapabilirsin....

Ben de onları dinledim.

Ne mutlu ki böyle öğretmenlerim oldu!...

Mustafa Kemal GÜNAY

G İ R İ Ő

Tezin temelinde Schopenhauer'in insanın tutsaklığını anlatan ve özgürlüğü yalnızca isteme için var eden görüşünün açıklanması yatmaktadır. Çünkü filozof için bu dünya yaşanacak dünyaların en kötüsüdür ve her insan; ancak en az belirlenimi kabul ederek yaşarsa tam olarak özgür olamasa da olabileceği kadar özgür olabilir. Bu anlamda, filozof için özgürlüğün bir metafizik temeli olmadığından, o insanın belirlenimlerinin dışına çıkabilmesinin de olanaksız olduğunu varsayar. Ne olursa olsun görüngüler dünyasına ait olan insanı belirlenim altında tutan en azından doğa yasaları mevcuttur. Ayrıca da bütün görüngüler istemenin görüngüsüdür. Yani özgürlük; yalnızca istemeye aittir ve istemenin bir görüngüsü olan insan için istemeye karşın bir özgürlük düşünülemez. Tezde yukarıda anlatılanlar açısından; filozofun kendi felsefi dizgesini temellendirmesi ve bu temellendirme ışığında özgürlüğe ve insana bakışı açıklanmıştır.

Schopenhauer kendi felsefi dizgesini kurarken daha çok öncülü Kant'ın etkisinde kalmış ve onun görüşlerini kendi dizgesine uyarlamaya çalışmıştır. Bu nedenle özgürlük konusunda Kant'ın görüşleri önem kazanmakta olduğundan öncelikle bu konuda bilgi sunma gereği ortaya çıkmaktadır.

Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi adlı eserinde özgürlüğü açıklamaktadır. Kant'a göre, **özgürlük** "nesnel gerçekliği hiçbir şekilde doğa yasalarına göre, dolayısıyla olanaklı herhangi bir deneyde ortaya konamayacak bir idedir ancak;....O, bir istemenin yani sırf arzulama yetisinden çok farklı bir yetinin (yani kendini bir düşünce varlığı olarak, dolayısıyla doğal içgüdülerden bağımsız, aklın yasalarına göre eylemde bulunmaya belirleme yetisinin) bilincinde olduğuna inanan bir varlıkta,

akıl zorunlu bir varsayımı olarak geçerlidir.”¹ Kısaca söylemek gerekirse özgürlük ancak akıl yolu ile kavranabildiğinden yalnızca akıl sahibi (rasyonel) canlı olan insanlar açısından bir sorunsaldır.

Kant böylece belirlenim altında kalan ne olursa olsun kısıtlayıcılık altında ve özgür olmadığını ortaya koymuştur. Bu biçimde belirlenim altında bulunan bireyin kavradığı iki türlü olgu ortaya çıkmaktadır: bunlardan ilki; doğa yasalarının karşı konulmaz etkisi dolayısıyla zorunluluk; doğa yasaları dışında kalan konularda ve aklımızı kullanarak eylemde bulunduğumuz gereklilik.

Bir doğa ürünü olan insanın, doğa yasaları konusunda onu anlamaktan ve ona uymaktan başka yapabileceği bir şeyin olmaması dolayısıyla olgunun bu tarafında özgürlüğü yoktur. Yani insan uzam ve zaman içinde olmak zorundadır. Çünkü kendisinin var oluşu kendisi dışında olan ve kendisini kapsayan bu belirlenimlere bağlıdır. Bu yüzden doğa yasalarını ancak anlayabilir ve onlara uygun eylemlerde bulunabilir.

Bunun yanında gereklilik: bireyin doğa yasalarının dışında eylediklerini belirleyen belirlenimlerdir. Bunlar seçim yapmak üzere ortaya çıkan ve tamamen bizim kararımızla süren ya da yok olan belirlenimlerdir. Akıl sahibi, özne olan insan bu belirlenimlerin neler olduğunu anlayarak ve bunları bütün herkes için geçerli olacak maksimler haline getirecek kararlarla yaşaması durumunda sonuç özgür olmasıdır.

Gerçekte Kant bu görüşünü Roma İmparatorluğu hukukçusu ULPIANUS'ın çizdiği ve hukukun temel ilkesi olan şu sözlere dayanarak ortaya koymaktadır:

1. Şerefli yaşa (honeste vivere)
2. Kimseye zarar verme (neminem laedere)

¹ Kant I., Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, S: 78

3. Herkese ait olanı ver (suum cuique tribuere)

Kant bu sözlerden " kendilerini aynı zamanda genel yasalar olarak nesne edinebilecek maksimlere göre eylemde bulun"² kesin buyruğunu çıkarmıştır. Bu ilkelerden birincisi insanı değer olarak görmeyi; ikincisi ve üçüncüsü karşımızdakilerle ilişkilerimizi düzenlemeyi içermektedir.

Kant'ın temelde iyi insan kavramında yatan ödevlere uygun davranma kesin buyruğunun içerdiği bu ilkeler özgürlük kavramını ortaya koyar. Bu ilkeler altında belirlenen ve gerekliliklerini bu ilkelere göre yerine getiren insan özgürdür. Çünkü bir doğa canlısı olan bireyin eğilimleri, istekleri sürekli olarak canlılık içinde kalmasını sağlamaktadır. Bu eğilimlerin giderilmesi durumunda birey haz duygusunu hissetmekte, ama bu eğilimler tükenmemektedir. Bu tükenmeyişi ve doğa yasalarının önceden bilinmemesi, yaşamak içgüdüleri ile donatılmış olan bütün canlılar gibi insanın da davranışlarında etkili olmaktadır. Bu durumda bireye, akıl yolu ile ayırtına varma çabaları yardımcı olur: birey kendisini aynı zamanda iki dünyanın üyesi sayar. Bunlar anlama yetisinin dünyası (mundus intelligibilis) ile duyular dünyası (mundus sensibilis) olarak ayrılır. "anlama yetisini dünyası duyular dünyasının temelini, dolayısıyla yasalarını da içerdiğinden"³ Anlama yetisinin dünyasında özgürlüğü belirleyen yasalar; duyular dünyasında da geçerli yasalardır. Böylece Kant temel olarak özgürlüğü aklın yasaları ile ortaya konulabilen bir olgu olarak belirler ve ünlü kesin buyruğunu tanımlar: " kendilerini aynı zamanda genel yasalar olarak nesne edinebilecek maksimlere göre eylemde bulun"

Saf bir özgürlüğün olmadığını akıl yolu ile saptayan bireyin yapabileceği, Kant'a göre olabildiğince anlama dünyasının yetileri aracılığı ile seçimleri yapmak ve bu seçimlerin herkes için geçerli seçimler olabileceğini önceden düşünerek eylemde bulunmaktır. Böylece birey kendisini ödevine uygun davranış içinde bulacak ve kesin buyruğun gerekleri

² a.g.e. S: 55

³ a.g.e. S: 72

ile davranarak özgürlüğünü sağlayacaktır. Burada da saf bir özgürlük olamayacağı ortadadır: çünkü önceden bir belirlenim ya da bir ölçüt söz konusu olduğundan özgürlük önceden belirlenmiş koşullanmaların etkisi altında kalmaktadır. Kant'ın öngördüğü bireysel bir özgürlük olmayıp, tam anlamıyla bir arada yaşayan bireyler açısından geçerli bir özgürlük olarak ortaya çıkmaktadır. Asıl sorun belirlenimlerden sıyrılmak olduğuna göre, bu konuda Kant da kendisinden önceki filozoflar gibi en yüksek iyi kavramına yaklaşmakta, ya da bir anlamda erdemli davranış modeli sunmaktadır; aynı J. J. Rousseau'nun dediği gibi: "erdem, eğilimlerimize uyarak istediğinde iyilik etmek değil de, görev gerektirince o eğilimleri yenip görevin gereklerini yerine getirmektir"⁴ Başlangıç olarak da bir arada yaşama koşulu ile yola çıkmaktadır. Tek başına özgürlüğün söz konusu olup olamayacağı sorunu Kant açısından geçerli bir bakış açısı değildir. Her ne kadar maksimleri bireye indirgenen ilkeler ise de, tekil olarak özgürlük kavramı üzerinde geçerli değildir. Her şeyden önce kendi içinde bir amaç olan bireyden yola çıkan Kant; bireyin dışında kalanları da amaç olarak görülmesini önerdiğinden, tekil özgürlük anlayışına ancak yukarıda belirtilen ilkeler ışığında davranmak koşulu ile yer verir. Yukarıda da belirtildiği üzere, tek başına olan insanın ancak zorunluluk kavramı ile yaşamaması gerekir. Bu durumda özgürlük sorunsalı ortadan kalkacaktır. Kant'ın kesin buyruğu bir arada yaşama koşulunu içermektedir. Kendisi dışındakileri araç olarak gören bir anlayışın dayandığı özgürlük anlayışı Kant için geçerli değildir. Bu konuda Kant'ın görüşüne karşı gelen en belirgin saptama: Machiavelli'nin, amaca ulaşmak için her türlü ahlaksızlığı doğru kabul eden görüşüdür. Burada kendisi dışındakileri araç olarak gören bir anlayış yatmaktadır.

Bu noktada bireyin eğilimlerinin aklına üstün gelerek duyular dünyasına uygun davranışlar sergilemesinin kabulü söz konusudur. Her ne kadar istenmese de, belirlenimler altında kalan bireyin seçimlerini akıl süzgecinden geçirmeden yapması özgürlüğünü sağlamayacaktır. Çünkü yaptığı eylemler ya da seçimler belirlenmişlik taşıyan ben merkezli hazları

⁴ Rousseau J. J., Yalnız Gezerin Düşlemleri, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1999, S:80

sağlamak için yapılmıştır. Yani temelde, bu eylemlerin herkes için geçerli sayılabilecek bir yanı yoktur. Bu nedenle de, bencilce bir davranış biçiminde ve tutsak olarak yerine getirilen eylemleri kapsar.

Schopenhauer Kant'ın bu görüşlerini kendi metafizik kurgusu ile birleştirerek kullanmış ve insanları sınıflandırmıştır. İnsanların akıl yolu ile eğilimler yerine adlandırdığı istemenin etkisinden kurtulabileceğini ve ne kadar bunu sağlarlarsa o kadar özgür olabileceklerini ileri sürmüştür.

İnsanları sınıflandırmada öncelikle bireyin istemesine kendini bilme yolunu açan akıl yoluna başvurmuştur. Akıl yolu ile istemesinin farkına varan öznenin artık istemenin kör taleplerini yerine getirmekten vazgeçerek dünyayı tanımladığını varsaymıştır. Burada gerçekte açıklamak

İstediği eğilimlerin farkına vararak, onların yerine akli kullanarak yaşamak ve korkularından ve dünyayı eğilimler penceresinden gören tutumundan sıyrılarak yaşamı anlamasıdır. Bu bilgi ile donatılmış olan akıl istemesinin emrinden kurtularak yaşayacak ve eğilimler arkasına gizlenen gerçek acıyı fark edecektir.

Kant; kullandığımız aklın araçsal, enstrümantal işlevi ile kendi içinde saf, belirlenmemiş, bunun içinde özgür olabilen, ontolojik statüsünü saklı tutar. Bu statü "gizli"dir ama kendi içinde şey, (ding an sich) kavramında olanaklıdır. Görülen o dur ki, Kant'ın akli kategorik olarak saf ve pratik olarak ayırmasının sonuçlarını Schopenhauer burada kullanarak istemenin anlaşılmasını sağlamıştır. Bu acı, sürekli olarak hazza doğru koşmaksa da, hiçbir zaman tükenmeyen bir haz acı ikilemi içinde yaşamaya mahkûm olmaktır. İstemenin kendisini götürmek istediği bu yoldan akıl yolu ile kurtulan bireyi sınıflandırmasının en başına koyan Schopenhauer, bu insana ulu insan der. O artık yaşamı anlamış ve yaşamın getirdiği acıları fark etmiştir. Filozof bir anlamda yaşamda erişmek istediğimiz ve eğilimlerimizin yönlendirmesi ile davrandığımız sürece acı içinde ve tutsak olarak yaşayacağımızı anlatmak istemiştir. Asıl acı, içgüdülerinden yoksun

birakılmış olan bireyin kendisini korumak için bir araç olan aklını kullanmayarak acı içinde kıvrınması ve istemesinin esiri olarak yaşamasıdır. Bu tür insanları da Schopenhauer fabrikasyon insanlar olarak adlandırır. Bunlar akıllarını kullanarak özgürlüğe ulaşabilecekleri yerde istemelerinin tutsaklığında, acı ve haz arasında yaşayacaklardır. Ayrıca hiçbir zaman huzur bulamayan, sürekli tedirginlik içinde kalan ve her zaman yardım bekleyen insanlar olarak yaşamlarını sürdüreceklendir.

Yukarıda belirtilen iki insan tipi arasında kalanlar ise istemelerine uygun davrandıkları ölçüde tutsak; akıllarına uygun davrandıkları ölçüde özgür olacaklardır. Bu durum Kant'ın eğilimlerin dışında davranabilme konusunda akla yüklediği ödev gereği davranma ilkesini anımsatmaktadır.

Her zaman ödeve uygun davranan özgürdür. Çünkü o tüm davranışlarını öteki durumunda olan herkesi bir değer olarak görerek düzenlemekte ve davranışlarında koşullu davranmamaktadır. Böylece eğilimlerinin kendisini yönetmesine izin vermemektedir.

“Özgürlük belirlenmemişliktir. Belirlenmemiş bir şey yoktur.”⁵ İşte bu noktada Schopenhauer'den etkilenen Nietzsche'nin görüşleri önem kazanmakta ve onun özgür insan tanımı ortaya çıkmaktadır. Nietzsche'ye göre birey, çevresinde olan ve doğa yasaları dışında kalan belirlenmişlikle yaşamakta ve başkalarının morali olarak adlandırdığı bu belirlenmişliğe karşı çıkmayarak özgürlüğünden vazgeçmektedir. Bu vazgeçiş ile sıradan insan olarak başkalarının morali altında yaşayan insanın bir değeri yoktur. Çünkü o kendi tutsaklığını giderme cesaretinden yoksundur ve kabul ettiği ölçüde de tutsak olarak kalacaktır. “ özgür insan, içinde yetiştiği ve yaşadığı moralin ve onun değer yargılarının, “gereklerinin dışına çıkan uyanık insan, moraldışı insandır.”⁶ Buradan da belirlenimlerin dışında kalmak isteyen insan görünür. Bütün belirlenimleri yıkan ve kendisi olabilen insan özgürdür. Bu konuda Nietzsche şöyle der: “ ama biz

⁵ CAMCI M. Cihan, Özgürlük Ve Biz Liberal Entellektüellerin Kafa Karışıklığı, Sunum, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2008

⁶ KUÇURADİ İoanna, Nietzsche ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1999, S:62

olduğumuz insanlar olmak istiyoruz –yeniler, bir defa gelenler, benzersizler, kendi yasalarını kendileri yapanlar, kendi kendilerini yaratanlar! Bunun için dünyada yasaya dayanan ve gerekli olan her şeyi iyi bilenler ve bulanlar olmamız gerekir: fizikçiler olmamız gerekir, bu anlamda yaratıcı olabilmek için – oysa şimdiye kadar bütün değerlendirmeleri ve idealleri fizik bilmeden, ya da fizikle çelişerek kurdular”⁷ Sürekli olarak kendisi olmaya çabalayan ve bu konuda kendisini eğiten insan özgür insan olmaktadır. Çünkü o artık kendisi olmuştur ve kendisine dayatılanların ötesindedir. Kendi değerleri vardır ve onları kendisi anlamlandırmıştır. Sürü moralinin dayatmasına karşı kendisi olarak kalabilmek için direnmiştir. Nietzsche bu konuda olumlu (affirmative) bir tutum sergiler; asketik bir yaşama karşı çıkar.

Yukarıda belirtilen Schopenhauer ile Nietzsche’nin özgür insan tanımlarında belli bir yaklaşım benzerliği ve farkı ortaya çıkmaktadır: Schopenhauer özgür insanı akıl yolu ile istemesinin taleplerine dur diyerek yaşamı anlamasından tanımlamıştı. Bu biçimde insan istemenin dayatması olan belirlenimleri fark etmekte ve artık bu belirlenimler ona bir şey ifade etmemektedir. Anlaşıldığı kadarıyla belli bir anlayıştan sonra önemini yitiren belirlenimlere karşı, anlamaktan gelen tepkisizlik içinde bulunmaktadır. Bu da pasif bir davranış biçimine doğru insanı yönlendirmektedir. Hâlbuki Nietzsche’de belirlenim olan sürü moralinin karşısına çıkılmakta ve direnmenin kutsallığından söz edilmektedir. Çünkü kendisi olabilmek için belirlenimlere karşı çıkarak kendi moralini ortaya koymak gerekir. Çünkü özgürlük kendisi olabilmektir. Anlamış ama bir şey yapmamış insan sürü insanı olarak kalmaya mahkûmdur.

Schopenhauer her ne kadar metafizik temelli bir felsefi görüş tasarlamak istemişse de, bu konuda yalnızca istemenin kendinde şey olarak kabul edilmesini istemiştir. Bunun dışında kalan her açıklaması daha çok etik bir tartışma üzerine oturmuştur. Yani kendi felsefi dizgesini kurmak istemişse de, metafizik temellendirmelerinin geri kalanında Kant’ın

⁷ a.g.e S:64

bakış açısını esas almıştır. Örnek olarak yukarıda verilmiş bulunan yeter neden ilkesinin dörtlü kökü açıklaması genel hatları ile Kant'ın kategorilerini içeren görüştür. Kant'ın *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı eserinde geçen insan eğilimlerini kendi dizgesinde temel istemenin bir belirmesi olarak almışsa da, daha sonra bütün bunları akıl yolu ile aşılabilceğini savunmuştur. Bunu savunmakla birlikte bunun nasıl olacağı konusunda herhangi bir açıklama getirmemiştir. Daha çok birdenbire olacağını ve aklın istemenin hizmetinden çıkacağını dile getirmiştir. Aynı durum Nietzsche'nin özgür insan tanımında da mevcuttur. Orada da bunun

Nasıl olacağına dair bir ipucu yoktur. Bu birdenbire oluveren ve fark edilmeden ortaya çıkıveren bir durum olarak tanımlanmaktadır.

Modern dönemde iki tür özgürlük ve etik ilişkisinden söz edilebilir. Bunlardan ilki Kant'ın kurmuş olduğu etik ve özgürlük anlayışı, diğeri olanaklık koşullarını reddedip kendi özgür felsefesini kuran özgürlük anlayışıdır.

Schopenhauer Kant'ı yadsıyamamış, ama Kant'ın alanlar metafiziğinin dışında spekülatif sistem felsefesinin bir türevi olan isteme-metafiziğini kurmuştur.⁸ Böylece de özgürlük zorunlu olarak istemeye bağlanmıştır. İsteme metafiziği adı altında kurduğu felsefi dizgesinde bütün tasarımların istemenin bir görünüşü olduğunu kabul ederek açıklamalarına başlayan Schopenhauer, sonuç olarak bireyin davranışlarının tümünün istemenin bir dayatması olduğunu ileri sürmüştür. Aşağıda daha açık bir biçimde açıklanan bu durumda, ancak akıl yolu ile insanın ortadan kaldırarak özgür olacağını, ama yine de saf özgürlüğün olamayacağını iddia etmiştir. Çünkü bir tek kendinde şey olan isteme belirlenimsiz olarak saf özgürlüğe sahiptir; Schopenhauer'in görüşüne göre. Akıl yolu ile özgür olan insan artık eylemsizliğe mahkûmdur. Onun için bu dünyada her şey aydınlanmış ve yaşamın getirdiği acılardan kurtulmak ancak istemenin taleplerini yerine getirmemek koşuluna bağlanmıştır. İstemenin akıl yolu ile kendisini

⁸ MENGÜŞOĞLU Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, S:295

görmesidir bu ve insan dünyaya en az bir biçimde bağ bırakmıştır. Schopenhauer'in kamusal olarak bir endişesi olmamıştır. Bütün görüşlerini daha da belirgin bir biçimde bireysel olarak tasarlamış ve türün istemesi karşısında bireyin öneminin olmadığını vurgulamıştır. Böyle düşünmesine rağmen her insanda verili bulunan akıl yolu ile bireyin kendisini istemenin boyunduruğundan kurtarabileceğine inanmıştır. Sonuç olarak da eylemsizliği uğraş vermeye tercih etmiştir.

Schopenhauer'in ardılı olarak görünen Nietzsche ise özgürlük sorununu nihilist ve mahrem mükemmelleşmeci yaparken, kamusal bir sorumluluk kaygısından, öncülü gibi uzaktır. Özgürlük anlayışını, insanın kendi içindeki güçten yararlanarak kendisine dayatılan belirlenimlerin dışına çıkmasını ve Bu konuda mücadele vererek özgür olmasını savunmuştur. Bu anlamda Nietzsche özgürlüğün anlamaktan başka mücadele de içeren bir yaklaşım olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca akıl yolu ile varmaktan daha çok sezgilerimize dayanan bir farkındalık onun için daha belirleyicidir.

1. SCHOPENHAUER'İN HAYATI VE ESERLERİ

Arthur SCHOPENHAUER (1788-1860)

22 Şubat 1788'de Danzig'de doğdu. Babası yetenekli bir tüccar olan Heinrich Floris Schopenhauer, annesi ise özgürlüğüne düşkün genç bir kadın olan Johanna idi. Heinrich Schopenhauer'un en büyük arzusu oğlu Arthur'un kendisi gibi büyük bir tüccar olmasıydı. Schopenhauer ailesi bir çocuğun düşlediği ideal aileden çok uzaktı, Heinrich fazlasıyla kıskanç, Johanna ise fazlasıyla bencil ve özgürlüğüne düşküdü. Bu yüzden ailedeki çekişmeler Heinrich Schopenhauer ölene kadar hiç dinmeyecekti. Arthur Schopenhauer ise annesine karşı olumsuz hislerle dolu bir biçimde yetişecek ve ilerdeki kadınlar üzerine kuracağı olumsuz düşüncelerinin çoğunun temelinde hoşlanmadığı annesi olacaktı. Arthur henüz çok küçükken, Prusya Danzig'i yönetimi altına alınca aile Hamburg'a taşındı. Aile Hamburg'a taşındıktan sonra, Arthur'un küçük kız kardeşi Adele dünyaya geldi.1793'ten 1797'ye kadar ailesiyle Hamburg'ta yaşadı. Sonra, daha dokuz yaşındayken babası tarafından toplumsal zarafet öğrenmesi için Paris'e, bir aile dostlarının yanına gönderildi. Arthur iki yıl Paris'te yaşadı. Onbeş yaşına geldiğinde Arthur'un hayalleri hiç de tüccar olmak yönünde değildi. Daha onbeş yaşında olmasına rağmen edebiyata ve felsefeye doymak bilmez bir ilgi duyuyordu. Yine de babasının girişimleri sonuca istemeyerek de olsa 1804'te Hamburglu ünlü tüccar Senatör Jenisch'in yanında çıraklığa başladı. Sonra 1805 yılının Nisan ayında, Arthur Schopenhauer'in hayatını ve düşüncelerini değiştirecek o önemli olay gerçekleşti; babası Heinrich Hamburg'daki depolarının üst katındaki pencereden Hamburg Kanalı'na atlayarak intihar etti. Arthur duygusal anlamda çökmüştü, babasının ölümü ardından tüccar çıraklığına bir süre daha devam etti. Schopenhauer derin bir depresif hâl içinde babasının yasını tutarken, annesi Johanna ise bir kaç aylık yastan sonra aile işleri tasfiye ederek Hamburg'dan Weimar'a taşındı. Weimar'da kurduğu salon kısa zamanda ünlendi ve dönemin birçok önemli sanatçısıyla arkadaş oldu. Zamanla tanınmış bir yazar oldu ve birçok roman, makale ve biyografi

yazdı. Yazdığı romanlar genellikle feministik temalar içeriyordu, çoğu zaman konu, istemediği bir evlilik yapmaya zorlanmış ama özgürlüklerinden hâlâ vazgeçmemiş bu yüzden de çocuk yapmayı reddeden kadınlardı. Arthur Schopenhauer 1809'da Göttingen Üniversitesi'ne girdi. Kant ve Platon'dan etkilendi. İki yıl sonra Berlin'e gitti ve Berlin Üniversitesi'ne girdi. 1813'te Jena'da "Über die vierfache Wurzel des Satzes vom Zureichender Grunde" (Yeterli Nedenin Dörtlü Kökü) adlı bir tez savundu, bu tezle Jena Üniversitesi'nden doktorasını aldı. Bu sıralarda annesiyle ciddi bir şekilde kavga etmişti ve annesi ölene kadar da hiç görüşmediler.

1818'de büyük eseri Die Welt als Wille und Vorstellung'u (İstenc ve Tasarım Olarak Dünya) yayımladı. İlerde çok satılacak ve bugün felsefi bir klasik olacak eser, ne yazık ki o dönemlerde hiç satmadı. Arthur Schopenhauer daha sonra Berlin Üniversitesi'nde doçent oldu (1820). Berlin Üniversitesi'nde ders vermeye başladığında, ders saatini dönemin ünlü filozofu Hegel'in ki ile (kendisinin daha iyi bir felsefeci olduğu sanısı yüzünden) aynı saate ayarlamıştı, ama bu yüzden çoğunlukla hiç kimse onu dinlemeye gelmemiştir. 1831'de öğretim üyeliğinden ayrılarak Frankfurt'ta münzevi bir yaşam sürdü. 1844'te İstenc ve Tasarım Olarak Dünya adlı eserinin ikinci tamamlayıcı cildi yayımlandı. Hayatının son yılları dışında hak ettiğine inandığı üne kavuşamadı. Oysa belki de dünyada istediği en büyük şeydi, ün. Uzun süre boyunca kazanamadığı ün üzerine çok fazla sözleri vardır, içindeki tanınma özlemini fazlasıyla belirtmiştir. 1850'de yayınladığı Parerga et Paralipenoma (Yunancadan "geride kalan ve tamamlayıcı çalışma) adlı eseri beklemediği biçimde çok sattı ve son yıllarında meşhur oldu. Parerga et Paralipenoma, Schopenhauer'in felsefi makalelerinden ve aforizmalarından oluşan iki ciltlik bir eserdir.

21 Eylül 1860'da Frankfurt am Main'de yemek sırasında, karaciğer konjeksiyonundan ölmüştür.

Schopenhauer'un çoğu felsefe dışından olmak üzere ünlü ya da ünlenmek üzere olan insanlar üzerinde alışılmadık nitelikte ve ölçüde bir etkisi oldu. Besteci Richard Wagner, pek çok insanın en büyük operası kabul ettiği Tristan und Isolde'yi kısmen Schopenhauer'un yazılarını okuduktan sonra, ona bir yanıt olarak yazdığını söyledi. Notlar 1859'da, dolayısıyla Schopenhauer'un 1860'ta ölümünden önce yayımlandı. Fakat filozofun onun varlığından hiçbir zaman haberdar olmadığı kesindir.

Sigmund Freud, psikoanalitik kuramın köşe taşı olan baskı çözümlemesinin, kendisinden önce Schopenhauer tarafından açıklandığını kabul etti. Daha sonra, Schopenhauer'ın adı, Freud'un tanınmış ardılı Jung'un eserlerinde de sık sık geçti.

Schopenhauer'un etkisini hissettirdiği belki de en geniş alan roman oldu. Rus romancılarının şahı Tolstoy ve Turgenyev, büyük Fransız yazarlar Proust ve Zola, Alman romancıların belki de en büyüğü Thomas Mann ve İngilizce'de Hardy ve Conrad; hepsi de, kitaplarını besleyen ana damarın Schopenhauer olduğunu söylenir. Schopenhauer, bu romancıların bazı eserlerinde, örneğin Tolstoy'un Anna Karenina'sında (1877) ve

Hardy'nin Tess of the D'Urbervilles'inde (1891) bizzat geçmektedir.

En iyi öykü yazarlarından da (Guy de Maupassant, Anton Çehov, Somerset Maugham ve Jorge Luis Borges) benzer bir etkiyi görmek mümkündür. Yine, Schopenhauer'un yaratıcı yazarlar üzerindeki bu olağanüstü etkisi 20. yüzyılda da devam edecektir.

Çehov'un oyunlarında Schopenhauer'un adı birçok kez geçer. Çehov'dan sonra, Bernard Shaw'un, Luigi Pirandello'nun ve Samuel Beckett'in oyunlarında da Schopenhauer'un etkisi görülür.

Hatta Rainer Maria Rilke ve T.S. Eliot gibi 20. yüzyılın en büyük şairlerin de bile Schopenhauer'un rüzgârı hissedilir.

En azından hakkında benzer şeyler söylenebilecek Locke'tan beri böyle bir filozof yoktur. Sanat ve sanatçılar üzerindeki etkisi çok büyük olan Marx'ın bile, eserlerini etkilediği yazarlar arasında bu denli çok sayıda, bu denli büyük yıldız yoktur. Tabii filozoflar da bu etkiyi hissetti.

Schopenhauer'un ölümünden sonra 19. yüzyılın seçkin filozofu Nietzsche, Schopenhauer'u okumanın onu bir filozof yaptığını söyledi. 20. yüzyılın ilk yarısında da Wittgenstein, Schopenhauer'u başlangıç noktası olarak alarak felsefe yapmaya başladı.

2. SCHOPENHAUER'İN FELSEFESİNDE TEMEL KAVRAMLAR

YETER NEDEN İLKESİNİN DÖRT KÖKÜ

Schopenhauer'ın yeter neden ilkesinin dört kökü üzerine yazmış olduğu tezi felsefi görüşlerini anlamada temel araçtır. Bu tez ile filozof bundan sonra yazacağı temel eseri olan *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya* adlı eserine giriş yapmış ve daha sonra bu görüşlerini geliştirmiştir.

Yeter neden ilkesi; önceleri varlık ile akıl ve zihin arasında bir uygunluk olmasından ve bu nedenle ontoloji'deki varlık yasaları içinde sayılmasından dolayı mantık ilkeleri içinde kabul edilmiştir. Mantık ilkeleri özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü halin olanaksızlığı olarak üç tane iken yeter neden ilkesi ile ontolojide bu ilkeler dörde çıkmıştır. Bu ilke: "bir şeyin var olması için yeterli bir nedeni olmalıdır, yani her şeyin açıklanabilen bir temeli olmalıdır"⁹ Böylece her varlığın varoluş nedeninin bulunması gerekmektedir.

Yeniçağda epistemolojinin, ontolojinin yerine temel disiplin durumuna gelmesi nedeniyle; "Yeniçağın empirist (Locke, Hume) ve rasyonalist (Kant) filozoflarını, kendilerinden önceki empirist ve rasyonalist filozoflardan ayıran temel yön, Yeniçağ filozoflarının deneyim ve akli sadece *öznenin* bir olanağı olarak düşünmeleri ve bu durumda varolanlarla akıl ve zihin arasında bir uygunluk (adequatio) fikrini reddetmeleridir. Bu durumda, zihnimiz varlığı yansıtan bir ayna olmaktan çıkıyor; yalnızca, varolanlardan edindiğimiz izlenimlerimizi (duyumlarımızı) düzenleyen bize ait bir bilme yetisi oluyordu. Bu temel tavır açısından bakıldığında, mantık ilkelerini varlık yasaları olarak kabul etmek imkânsızlaşıyordu. Mantık

⁹ MENGÜŞOĞLU Takiyettin, Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, S:108

İlkeleri öznel ve özneler-arası geçerliliği bulunan ilkeler olabilir. Kavramlarımızı ve önermelerimizi bu ilkeler arasında kurabildiğimiz açıktır. Ama bu, kavramlarımızın ve önermelerimizin varlığı yansıttıklarını göstermez."¹⁰ Her şeyin tam olarak açıklayıcı bir sebebi veya ilk nedeni (causa prima) olduğunu düşünmek, bir mantık ilkesini ifade etmez; o gerçeklik hakkında naif olarak beslediğimiz bir inançtır "¹¹

Yeter neden ilkesinin mantık ilkeleri arasından çıkarılmasının sonucunda bilme yetimizin temellerini bulmaya çalışan Kant; zihnin kategorilerini saptamıştı. Bu kategoriler a priori olan uzam ve zamanın dışında dört ana başlık altında toplam on iki tanedir.

<u>"ANA KATEGORİLER</u>	<u>YARGILAR</u>	<u>KALIPLAR</u>
Nicelik	Tümel, Tikel, Özel	Tümelik, Çokluk, Teklik
Nitelik	Olumlu, Olumsuz, Sınırlayıcı	Varlık, Yokluk,
Sınırlılık		
İlişki	Kesin, Varsayımsal, Ayrık	Tözlülük, Nedensellik, Karşılıklılık
Kiplik	Belkili, Zorunlu, Savlı	Olanaklılık, Zorunluluk, Gerçeklik" ¹²

Kant'a göre deneysel dünya bu kategoriler aracılığıyla kavranır. Kant'ın ardılı olan Schopenhauer, yeter neden ilkesinin dört kökünü aşağıdaki biçimde düzenler. Duyulur dünyaya ait olan ve algılama ile kavradığımız her şeyi birbiriyle ilişkilendirir ve şöyle der: "yeter sebep ilkesi bizim a priori bilincinde olduğumuz bütün bu kalıpların ortak anlatımıdır. Dolayısıyla, saf, a priori bildiklerimizin hepsi, bu ilkenin içeriğinden başka bir şey değildir, bu ilkeden çıkanlardan başka bir şey de değildir. Bizim kesin, a priori bilgimizin tümü onda içerilir."¹³ Bu nedenle "bizim için obje

¹⁰ ÖZLEM Doğan, Mantık, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1999, S:56

¹¹ a.g.e. S:57

¹² HANÇERLİOĞLU Orhan, Düşünce Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, S:244

¹³ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:10

olabilecek şeyler,, yani tasarımlarımız, dört çeşittir; dolayısıyla "yeter sebep önermesi" dört şekil alır."¹⁴

a. Varolmanın yeterli nedeni: Fiziksel zorunluluk – nedensellik: nesnelere dünyasında ve deneye dayalı olarak algıladığımız tek tek şeyler mutlaka birbiri ile ilişki içindedir. Buna dayanarak Schopenhauer, hiçbir şeyin daha önce onu önceleyen bir şey olmadan var olamayacağını belirtir. Bunun sonucunda değişimler birbirini izler ve aralarında neden ve etki ilişkisi vardır. "Schopenhauer'in algı konusundaki açıklamasına göre insan zihni sıradan maddesel şeyler dünyasını "yaratır" ve bunu, bedensel duyu organlarından aldığı duylara, neden ve etki ilkesini uygulayarak yapar. Bedensel durumumuzda belli bir değişikliğin farkına vardığımız zaman, zihin nedensellik ilkesini uygular ve duyumun nedeni olarak "dışarıda", uzayda maddesel bir nesne tasarlar, bu tasarım algıladığımızı söylediğimiz nesnedir."¹⁵ Böylece duyulur dünya ile ilgili olarak her öznenin bir tasarımı var olmaktadır. Bunun sonucunda deneye dayalı dünya her öznenin zihninde özel bir biçimde canlandırılmakta ve yalnızca o özneye özgü bir varlığa dönüşmektedir. Dış dünyanın bu biçimde birbirine bağlı ve nedensellik ilişkisi içinde bulunması her özne için algılama açısından var oluş nedenidir. Çünkü o özne için var olan şeyler o öznenin ortadan kalkması ile ortadan kalkarlar.

b. Bilginin yeterli nedeni: mantıksal zorunluluk: dış dünyadan duylar yolu ile alınan izlenimlerin sonucunda zihin etimiz sayesinde bunları soyut kavramlara dönüştürürüz. Bu dönüştürme Schopenhauer'e göre diğer canlılar arasında insanı en üst düzeye çıkaran niteliktir. Soyut tasarımlara yönelerek bilgimizi artırır; yargılara varır ve daha sonra kullanmak için saklayabiliriz. "bu biçimde yeter sebep önermesi şunu der: Bir yargının bir bilgiyi dile getirmesi gerekiyorsa, bu yargı, bir yeter sebebe dayanmalıdır. Böyle bir niteliği varsa, yargı da

¹⁴ GÖKBERK Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, S:452

¹⁵ JANAWAY Christopher, Schopenhauer, Altın Kitaplar, İstanbul, 2007, S:37

dođru olur. Dođruluk bundan başka bir Őey deđildir.”¹⁶ Dil bunun en önemli örneđidir. Soyut tasarımlar dıŐ dűnyadan gelen tasarımların tasarımıdır. Hayvanlar dűnyasında soyut tasarımlar yapma yetisi olmadığı için onların dűŐünme yetileri yoktur.

c. Olma halinin yeterli nedeni: matematiksels zorunluluk: nesnelere olma halinin a priori olarak uzam ve zamanda bulunması zorunluluğudur. “dıŐ ve iç duyu formlarının a priori olarak verilmiŐ olan bu görűleridir.”¹⁷ Burada matematiksels zorunluluk olarak aritmetik ve geometrinin birisinin zamanda diğerinin uzamda art arda gelmesini bildirmektedir. Noktaların artarda gelmesi geometriyi yani uzam zorunluluğunu; sayıların art arda gelmesi ise yani anlar zaman zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Duyular dűnyasına ait hiçbir nesnenin, özne için uzam ve zaman dıŐında var olamayacağını temellendirir. Aslında bütün diğer ilkelerin temeli olan ilke budur. Bu ilke Kant’ın a priori olarak kabul ettiği ve diğer on iki ilkeden ayrı tuttuğu ilkenin Schopenhauer’de biçimleŐmiŐ halidir. Nesnenin tekleŐme halidir ya da Latince Principium individuationis’tir.

d. Eylem ve davranıŐlarımızın yeterli nedeni: ahlaksal zorunluluk: yeter neden ilkesinin son kökü olan ahlaksal ilke öznenin davranışlarını yöneten temel ilkedir. Her özne eylemde bulunmasının arkasında bir neden olduğunu duyumsar. “bu türlü obje yalnız iç duyuya verilmiş olduğu için uzayda değil, yalnız zamanda görünür. İstenç karşısında yeter sebep önermesi “eylemin yeter sebep ilkesi “olur. Burada bu önerme motivation yasasıdır. Motif eylemin bir dış koşulu ise bir neden’dir ve bu durumda birinci çeşitli objeler arasında yer alır. Ama motifin etkilerini biz yalnız bir dış neden diye duymayız, bu etkiyi doğrudan doğruya yaşarız da; Motivation, içten yaşanmış olan bir nedensellikler.”¹⁸

¹⁶ GÖKBERK Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, S:452

¹⁷ a.g.e. S:452

¹⁸ a.g.e. S:452

Sonuç olarak Schopenhauer, Kant'tan almış olduğu uzam ve zaman ile on iki kategoriye zorunlu olarak özneye bulunan yeter neden ilkesinin dört köküne dönüştürür ve bununla nesnelere dünyasını kavrayabileceğimizi kabul eder. En uzaktan öznenin içine doğru bir yol izler yeter neden ilkesinin dört kökü ve en son olarak öznenin nedensellik yasasında son bulur.

Gerçekte, bütün bu köklerin sonuç olarak vardığı yer nedensellik ilkesidir. Yani, kısaca nedensellik ilkesini ortaya koyarlar. Nesnelere nedensellik içinde var olmaları ve birbirileri ile ilişki içinde bulunmaları; kavramada zorunlu olarak nedensellik içinde kavranabilmesi ve bütün bunların uzam ve zaman içinde var olabilmesi özneye nesnelere dünyası için bir tek seçenek bırakır: bu da uzam zaman ve nedensellik içinde öznenin kavrayabileceğidir. Öznenin iç yasağı ise yukarıda da belirtildiği gibi iç nedensellik denilen iç motivasyon yasasına bağlıdır. Böylece özne, dışındaki dünyayı uzam zaman ve nedensellik bağlantısı içinde ve kendi iç nedensellik yasağı ile kavrar. Eğer iç nedensellik yasağı yoksa hedefinde olanı kavraması olanaksızdır. Özne güdülendiğini öğrenir. Eğitimde temel amacın öğrenenin güdülenmesini sağlamak ya da daha açık bir deyimle ilgisini çekmek olması buna en güzel örnektir.

Yeter neden ilkesini bir metin haline getirirsek şu açıklama ile netleştirebiliriz: özne, uzam ve zaman içinde yer alan, birbirlerine nedensellik bağı ile bağlı nesnelere, kavramlaştırarak, kendi iç güdülenmesi ile algılar ve tasarlar. Bunların sonucunda da tasarım ve istem olarak dünyanın ana biçimi çizilmiş olur. Öznenin tasarlamadığı bir şey, o özne için yoktur; buna dünya da dâhildir.

2.2 TASARIM

Schopenhauer, kendi felsefe dizgesinin açıklamasına bir yanıt ile girer: "Dünya, benim tasarımımdır." Bu açıklamanın kesinliğini de ekleyerek dizgesinin sağlamlığı üzerine bir ön kabul getirir: "Bu, yaşayan, bilen her şey için geçerli bir doğruluktur. Gelgelelim, bu doğruluğu düşünülmüş olmaya, soyut bilince ancak insan getirebilir."¹⁹ (Sözcük olarak tasarım: "Daha önce algılanmış olan bir nesne veya olayın bilinçte sonradan ortaya çıkan kopyası" olarak Türk Dil Kurumu Sözlüğünde felsefe terimi olarak açıklanmaktadır. Schopenhauer'in tanımlamasında ise tasarım daha önce algılamaktan değil algılamanın kendisi olarak ortaya çıktığından aşağıdaki açıklamalar buna göre yapılacaktır.)

Dünyanın tasarım olarak değerlendirilmesinin aslında belirsiz bir yanı da yoktur. Çünkü bilen özne açısından algılanan her şey özneye göre bir anlam taşır. Anlamlandırma olarak yapılan eylemin kendisinin sonucu bir tasarım olarak ortaya çıkmaktadır. Yeter neden ilkesinin dört kökü üzerine yaptığımız açıklamaların ışığı altında zaman, uzam ve nedensellik bağlarının içinde kalan algılamanın algılanan nesnelere anlamlandırmasıdır. Şöyle ki; var olma durumunda olan deneysel dünyanın nesnelere zaman ve uzam içinde olarak öznenin kavramlaştırması sonucu algılanır. Tasarlanmamış olan, özne açısından yoktur. Tasarımlamanın doğruluğu önemli değildir; var olmasının nedeni özne açısından tasarımılabilmesinde yatmaktadır. Algılamanın doğru olması değil birbirinden ayrılmaz bir biçimde bir arada olması gereken özne ve özdeğin bir arada bulunarak algılanması önemlidir. Sonuç olarak algılanan nesnenin doğru ya da yanlış algılanması var olma konusunu ilgilendirmez. Doğruluk, bütünüyle öznenin ikincil tasarımlarının sonucudur. Bu nedenle de bilen özneye göre koşullanmış olur.

¹⁹ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:7

Schopenhauer ise bu konuda daha da ileri giderek kişiye bağılı bir görüşü kendi felsefi dizgesinde temellendirir. Bütün bunların temelinde kendisine verili olan duyu organları aracılığı ile kendisi dışında kalan nesnelere açıkladığını varsayar. Şöyle ki, "dünya ancak başka bir şeyle ilişkisi içinde, tasarımı kavrayan biriyle ilişkisi içinde vardır, bu da kendisidir."²⁰ Buradan bir çıkarım yapacak olursak özne kendisinin dışında kalan her şeyi tasarlar. Buna öznenin taşıyıcısı olan ve ona bilgi sağlayan bedeni de dâhildir. Özne açısından beden, değişmez olan ve bilgi alabildiği tek tasarımdır. Bütün diğer tasarımların özneye göre algılanmasındaki aracı rolü de beden üstlenir. Özne ve nesne karşılıklı olarak duran iki olgudur.

"Apriori söylenebilen bir doğruluk varsa o da budur. Çünkü bu doğruluk, olanaklı, düşünülebilir bütün deneylerin kalıbını dile getirir. O, bütün ötekilerden, zamandan, uzamdan ya da nedensellikten daha genel bir kalıptır; çünkü ötekilerin hepsi onu gerektirir. Yeter sebep ilkesinin çok sayıda özel biçimi olduğunu kabul ettiğimiz bu kalıplar, yalnızca tasarımların belli bir sınıfı için geçerlidir. Oysa özne ile nesne ayrımı bütün sınıfların ortak kalıbıdır."²¹

" dolayısıyla şundan daha kesin bir doğruluk yoktur, bütün ötekilerden daha bağımsız olan, en az kanıtlama gerektiren doğruluk şudur: bilme bakımından bütün var olanlar- açıkçası tüm dünya- ancak özneyle ilişkisinde, algılayanın algısıyla ilişkisinde nesnedir, tek sözcükle tasarımdır... O, özne tarafından koşullanır, yalnızca özne için vardır: Dünya tasarımdır."²²

Burada açıklama gerektiren konu algılayan nesnenin durumuna göre dünyanın anlam kazandığı ve nesneleştiğidir. "İçinde yaşadığımız,

²⁰ a.g.e. S:7

²¹ a.g.e. S:7

²² a.g.e. S:8

varlığımıza sahip olduğumuz bu dünya, doğasının tümünde, baştanbaşa istemedir. Bu dünya aynı zamanda tasarımıdır. Bu tasarım, bu niteliği ile bir kalıbı yani özne ile nesneyi gerektirir. Dolayısıyla da görelidir.”²³

Küçük bir örnek verecek olursak filleri tanımlayan körlerin durumu bunu açıklamaya yeter. Çünkü ortada bulunan fili bütün körler farklı yanlarını ele alarak tanımlamaktadırlar ve sonuçta değişik tasarımlar ortaya çıkmaktadır. Kimisi ağaç, kimisi boru ya da başka bir şeyler tasarımıyla fili tanımlamaktadırlar. Gerçeğin bu olmadığını yani bütünü ne olduğunu anlamaları buldukları yere göre mümkün değildir. Fizikte benzer bir kuramı yani görelilik kuramını ileri süren Einstein’e göre de referans sistemlerine göre algılarımız değişir. Örneğin giden bir arabada oturan kişi kendisine göre hareketsiz iken; yol kenarında bekleyen birisine göre hareketlidir. Bu konuda tasarımıyla tamamen dışında gerçekleşmiş bir gerçeğin olduğunu ve ona ancak dışarıdan bakarak ulaşılabileceğini bilmemektedirler.

Algılayan özne kendi durumuna göre dışındakileri ve kendisini bilir. Bu bilme bütünüyle kendi referans sistemlerine bağlı olduğundan özneler arası ilişkilerde de bu türden yakınlık, ilişkilerin gelişmesinde rol oynar. Sürekli olarak söylenegelen farklı kültürler kavramı işte bu gerçeği yansıtır. Bu yansıtmanın temelinde algılayan öznelerin yakınlık durumlarının bilme açısından temel alınan bilinenlerin ortak özellikleri ya da ortak anlaşılmalardaki oranın yüksekliği yer alır. Dolayısıyla toplumların oluşmasında tasarımıyla ortaklaşılığının önemi ortaya çıkar. Her tasarımıyla özne için geri kalanların hepsi nesne durumunda olduğundan kendisine yakın olan nesnelere grubunun ya da daha iyi bildiğine inandığı grubun oluşması için çaba gösterir.

Tasarım olarak verilen nesnelere dünyasının nedeni ise tasarımların olmasını zorunlu sağlayan istemedir. Olmazsa olmaz koşulu olan bu

²³ a.g.e. S:101

birliktelik nedeniyle dünya ikili bir yapı kazanır: bir yönü ile isteme ve diğer yönü ile tasarım. Filozof; bu ikiliden birisinin olmadığı gerçeğin kendinde nesne, soyut bir düşün ürünü olduğunu belirtir. "Her şeyi bilen, hiç kimse tarafından bilinmeyen, öznedir. Buna göre de, o, dünyanın taşıyıcısıdır, bütün görüngülerin, bütün nesnelere koşuludur (açıkçası geneldir, varlığı her zaman önceden kabul edilir). Çünkü var olan ne varsa, özne için vardır. Bilginin nesnesi olmadığı sürece, bildiği sürece herkes kendini bu özne olarak bulur. Gelgelelim kişinin gövdesi bir nesnedir. Öyle ki, bu bakış açısından, gövdeye de tasarım deriz."²⁴

Bu açıklamadan sonra ortaya insan temelli açıklama gelir: insan gövdesinin tasarım olduğunu görürüz. İnsan gövdesi nesnelere dünyasına ait bir görüngü olmasına karşılık özneye doğrudan bilgi aktaran bir nesne olarak da kendisini gösterir. İnsanlar bilgilerini doğrudan bu nesne üzerinden edinir. Bu edinme süreci içinde; tasarım olarak dünyanın bir yarısı nesne ise diğer yarısı da öznedir. "Tasarım olarak dünyanın, bizim, dünyanın şimdilik göz önüne aldığımız tek yönünün, özünde iki zorunlu, ayrılmaz yarısı vardır. Onun bir yarısı nesnedir. Nesnenin kalıpları uzam ile zaman, bunlar aracılığıyla da çokluktur. Tasarım olarak dünyanın öteki yarısı öznedir. O, uzamla zamanda değildir, çünkü özne, algılayan her varlıkta bütündür, bölünmemiştir."²⁵

Nesneler dünyası zaman, uzam ve nedensellik ilkelerine bağlı iken özne: zaman, uzam ve nedensellik ilkeleri ile sınırlı değildir.

"Bunların her biri öteki ile vardır; öteki ile de yok olur. Onlar birbirini dolaysızca sınırlar, nesnenin başladığı yerde özne biter. Bütün nesnelere özünde olan, dolayısıyla da genel geçer olan kalıpları- uzam, zaman, nedensellik – nesnenin bilgisi yokken bile öznenin yola çıkarak ortaya koymamız, tam olarak bilebilmemiz bu sınırlamanın karşılıklı olduğunu

²⁴ a.g.e. S:10

²⁵ a.g.e. S:10

gösterir.”²⁶ bunu anlatabilmek için de özdek ile özne arasında bir diyalog başlatır;

“ÖZNE: Varım, benden başka şey yok. Çünkü dünya benim tasarımımdır.

ÖZDEK: Ne çılgınca bir varsayım! Ben varım, benden başka bir şey yok. Çünkü dünya benim gelip geçici biçimimdir. Sen de olsa olsa bu biçimin bir parçasısın, toplamısın, bütün bütün ilinekselsin.

ÖZNE: Ne alıkça bir küstahlık! Ben olmasam ne sen ne de senin biçimin olurdu. Benim olmadığımı düşünen biri, bu durumda senin yine de olduğunu düşünebileceğine inanan biri büyük bir yanılsamanın pençesine düşmüştür. Çünkü senin, benim tasarımımda dışında varolman doğrudan bir çelişkidir, anlamsızdır. Senin var olman, olsa olsa, benim tarafımdan algılanmış olman demektir. Senin var olduğun yer benim tasarımımdır. Dolayısıyla, ben senin varlığının ilk koşuluyum.

ÖZDEK: İyi ki bu yüzsüz savın birazdan yalnızca sözcüklerle değil gerçekten çürütülecek. Az sonra gerçekten var olmayacaksın. Bütün böbürlenmelerinle birlikte boşluğa düşmüş olacaksın. Bir hayalet gibi geçmişe sürükleneceksin. Benim bütün geçici biçimlerimin başına gelen senin de başına gelecek. Oysa ben binlerce yıl, yaralanmadan, küçülmeden sonsuz zaman boyu kalacağım. Değişen biçimlerimin oyununu gönül rahatlığı ile seyredip duracağım.

ÖZNE: İçinde yaşayacağını gururla ileri sürdüğün bu sonsuz zaman, kapladığın sonsuz uzam gibi ancak benim tasarımımda var. Gerçekten de zaman, yalnızca benim tasarımımda bir kalıbı. Ben bu kalıbı hazır yapılmış olarak içimde taşıyorum. Sen, kendini seni içine alan bu biçimde gösterirsin. İlk onun aracılığı ile varsın sen. Gel gör ki, benim gözümü korkuttuğun yok oluş beni etkilemez. Çünkü bu olsaydı, sen de benimle

²⁶ a.g.e. S:10

birlikte yok olurdun. Tersine, yokluk ancak beni geçici olarak taşıyan bireyi etkiler, başka her şey gibi o da benim tasarımımdır.

ÖZDEK: Buna inansam, (en başta, iyisiyle kötüsüyle şu gelip geçici bireylerinkine ayrılmaz biçimde bağlı olan) varoluşa, bağımsız yaşamı olan bir şey diye bakacak ölçüde ileri gitsem bile, o, yine de bana bağlı kalırdı. Çünkü sen bir nesnen olduğu sürece öznesin. Bu nesne de benim. Onun çekirdeği, içeriği, kalıcı bölümü benim. Onu bir araya bağlayan benim. Ben olmasam varoluşu senin bireylerinin düşleri, düşlemleri ölçüsünde tutarsız, seyrek, tözsüz olurdu. Düşler, görünüşteki içeriklerini bile son çözümlemede benden ödünç almışlardır.

ÖZNE: Benim varoluşumu, onun bireylere bağlı olduğunu kabul ederek tartışmana hiç izin yok. Çünkü benim bireylere bağlı olduğum gibi sen de biçime bağlısın. Şu ana dek onsuz görülmüş değilsin. Şimdiye dek seni ya da beni, çıplak, yalıtılmış gören göz yok. Çünkü biz ikimiz de salt soyutlamayız. Temelde kendini algılayan, bizim tarafımızdan algılanan bir varlık var. Gel gör ki onun kendinde varlığı ne algılamada ne de algılanmaktadır; çünkü bu işlevler ikimizin arasında ayrı ayrı bölüştürülmüştür.

İKİSİ: Öyleyse, bu durumda ikimizi de kapsayan, bizimle var olan bir bütünün parçalanması olarak biz, birbirimize ayrılmaz bir biçimde bağlanmışız. Ancak yanlış anlama bizi birbirimizin karşısına koyabilir; yanlışlıkla ötekinin varlığına karşı çıkılmasına yol açabilir. Kişinin kendi var oluşunun durumu da tümüyle buna bağlıdır."²⁷

Her ne kadar ikisinin birlikte var olduğunu söylese de Schopenhauer "Bununla birlikte, bütün bilgilerde bilen değil bilinen öncedir, özdedir."²⁸ diyerek daha sonraki bütün açıklamalarına öncelik sonralık

²⁷ a.g.e. S:31

²⁸ a.g.e. S:107

kavramını ilişitirir. Aslında kopmak istemediği idealizme rağmen giderek birleştirme çabalarının sonucunda bilinenin önceliğini kabul eder. Bir anlamda tümnden gelim ya da tüme varım yollarından birisi olan anlama yöntemlerinden ikisini uzlaştırma çabalarını tüme varım yararına terk eder. Çünkü bilinenin önceliği bilen bilene olan gereksiniminden dolayı duruşunu özdekten yana değiştirmesine yol açar.

Tasarımlar arasına da ayırım koyar Schopenhauer. Onu ikiye ayırır. Bunlar sezgisel ve soyut tasarımlardır. Soyut tasarım yapabilme yetisi insanları kavramlara ulaştırır. Bu gerçekte yeni bir dil olarak da betimlenen matematik gibi doğada olmayan, ama doğayı onunla anlayabildiğimiz kavramlar topluluğunu ortaya çıkarır. "Kavramlar ayrı bir tasarımlar sınıfı oluşturur. Bunlar yalnızca insan usunda vardır, onların doğasına ilişkin apaçık bilgiye hiçbir zaman ulaşamayız. Onların doğası bakımından, olsa olsa soyut, tutarlı olmayan bir bilgiye ulaşabilir."²⁹ "Dolayısıyla dil, bizim akıldan kaynaklandığını düşündüğümüz bütün öteki belirmeler gibi, insanı hayvandan ayıran her şey gibi, bu tek, yalın öğenin, dilin kaynağı olmasıyla açıklanabilir: bu öğe kavramlardır, algıda temsil edilmeyen soyut tasarımlardır, onlar uzam ile zamanda geneldir (bireysel değildir)."³⁰

Burada bir açıklama yapmak gerekirse hiçbir zaman tam olarak karşımızdakinin anlattıklarını anlamamız olanaklı değildir. Çünkü anlatılanlar karşımızdakinin tasarımları olup bizim için ancak bizim tasarımlarımıza yakınlığı ölçüsünde kavramlara döndürülür. Bu nedenle tam olarak anlam ya da anlatma tasarımlar yönünden mümkün değildir. Örnek olarak yeşil renk kavramı herkes için belirlenmiş iken algılayan öznde yarattığı etki açısından bilinebilirliği mümkün değildir. Her birey yaşama başlaması ile birlikte deneysel dünyadan almış olduğu uyarıları kendisine göre biçimlendirir. Bu biçimlendirme yani tasarımlama yolu ile algılaması sonucunda her bireyin duruşu zaman ve uzamda farklı

²⁹ a.g.e. S:15

³⁰ a.g.e. S:16

olmasından dolayı algılamalarında tam bir uygunluk görülemez. Mantık yasalarından özdeşlik ilkesi gereği; ancak, aynılık mümkün olacağından her birey için farklı uzam ve zaman ortaya çıkması zorunludur.

Kavramlar bizleri anlaşma yönünde yakınlaştırır. "Dolayısıyla, kavramlar, pek doğru bir biçimde tasarımların tasarımı diye adlandırılabilir."³¹ Özdek özellik olarak tasarım ile olanaklı olduğundan ve her tasarım algılayan öznenin bir koşullaması olduğundan bilinemezliğini korumaktadır. Çünkü ne sorusunun yanıtı, kim sorusuna göre sürekli olarak değişir. Bu bağlamda her öznenin kavradığı nesne farklı olup yalnızca kavramlar aracılığıyla tanımamız ve anlaşmamız olanaklıdır.

"Nesne genelde yalnızca özne için, öznenin tasarımı olarak var olur."³² Burada şu soru özellikle yerindedir: duyan kimsenin olmadığı bir ormanda kırılan bir ağacın sesi olur mu? Duyan yoksa sesin tasarım olarak olması olanaksız olduğundan ses yok demektir. Daha açık bir örnek verecek olursak: Hamilelik sırasında bünyesinde gereksinim duyduğu maddeler için istek duyan kadınlar normal olmayan yiyecekleri yemek isterler. Fakat tüm talepleri bildikleri yiyeceklerle sınırlıdır. O anda ürün zamanının olmaması önemli değildir. Buradan, hiçbir kadın hamileliği sırasında daha önceden tasarımılamadığı bir yiyeceği isteyemez. Çünkü usunda tasarımılanmamış bir nesne onun açısından yok demektir. Tasarımlanmayan ise özneye bağımlılığı nedeniyle yoktur.

Özne bilgiyi duyu organları aracılığıyla edinir. "Çünkü duyusallık özneyi öngörür, gerektirir. (bu ikisi aynı olduğundan) özdek ile nedenselliğin öznel bağlaışı anlam yetisidir, o, bundan başka bir şey değildir. Nedenselliği bilmek anlama yetisinin bir işlevidir, biricik gücüdür."³³ Zaman, mekân ve nedensellik soyut tasarımlar aracılığı ile bilmenin temel nitelikleridir. Herhangi birisinin olmaması halinde soyutlama yapmak

³¹ a.g.e. S:16

³² a.g.e. S:13

³³ a.g.e. S:13

olanaksızlaşır. Örneğin zamanda olmayan bir yaşam anlamsızdır ya da dünya dışıdır. Bundan başka mekân faktörü olmayan bir özdek çok doğru bir adlandırma ile hayaletten başka bir şey olamaz. Nedensellik ise öznenin algılamasını mucizeler beklenmesinden alıkoyar. Her ne kadar çözüm bulamayan kişilerin yeni mucizeler yaratma çabaları eksilmese de nedensellik kişilere zaman ve mekân içinde yaşadıkları gerçeğini sürekli anımsatır. "Her türlü nedensellik, böylece bütün özdekler dolayısıyla da gerçekliğin tümü, yalnızca anlama yetisi için, anlama yetisi aracılığı ile anlama yetisinde vardır. Anlama yetisinin ilk, en yalın, hep bulunan belirişi, gerçek dünyanın algısıdır."³⁴ "Sonuçta algı, nedensellik yasasını gerektirir. Bütün algılar bunun bilgisine dayanır."³⁵

"Gözün, kulağın ya da elin duyduğu algı değildir: O yalnızca veridir. Dünya, ancak anlama yetisi sonuçtan nedene geçtiğinde önümüzde algı olarak durur."³⁶ Verileri toplayan gövde öznenin nesnesidir. Bilginin edinme kalıpları aracılığıyla da anlama yetisi gelişir. Matematikteki dört işlem, anlama yetisinin bağ kurabilme aşamalarından birisidir. Böylece bir kez bunu kavramak niceliği anlamamızı sağlar. Aslında temelde iki tane olan ve artırma ile eksiltme olan işlemler nicelikleri algılayan öznenin veri olarak almasını ve tasarımların tasarımı olan kavramlaştırmayı kolalaştırır. Her kavram yeni bir kavramla birleştirilerek yeniden kavramların doğmasını öngörür. Toplama çarpmayı ve çıkarmanın bölmeyi getirmesi gibi. Bilginin temeli tasarımların tasarımı olan kavramlardır ve kavramlar hiçbir zaman nesneleşemez. Daha açık bir deyimle kavramlar uzam, zaman ve nedensellik ilkeleri ile bağlı değildirler. Nesnelere bu üç kipe girerek kavramlar aracılığıyla tanınır.

Yeter neden ilkesinin dört kökü üzerine yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; Schopenhauer yeter neden ilkesinin ilk kökünü tasarıma bağlamıştır. Böylece tasarım olarak dünyanın nesnel bölümü

³⁴ a.g.e. S:13

³⁵ a.g.e. S:15

³⁶ a.g.e. S:14

temellendirilmiş olmaktadır. Tasarım olarak dünyanın yeter neden ilkesinin diğer köklerinden eylemin yeter neden ilkesinin dışında kalanlar ile birlikte kavranılabileceğini göstermiştir. Bilinemeyen özne ile özdek fenomenler dünyasını birlikte kurmaktadır. Tasarımlayan yoksa tasarımlanan; tasarımlanan yok ise tasarımılayan olamayacağından; özne ve özdek fenomenler dünyasının tek kurucu kalıplarıdır ve bir arada var olurlar.

2.3 İSTEME

Öncelikle istemenin ne olduğu konusunu açıklamak gerekir. İsteme konusunda Schopenhauer'in öncülü olan "Kant'ın düşüncesi şu idi: insan istemesi bir tür nedenselliktir. Fakat bu nedensellik bir doğa nedenselliği değildir; istemenin bir nedenselliğidir. Çünkü 'isteme akıl sahibi olan canlı varlıkların bir tür nedenselliğidir.' Bu nedensellik doğadaki nedenselliğin karşıtıdır. Doğal nedensellik; doğal olayların bir determinasyon ilkesidir. Hâlbuki nedensellik olarak isteme, akıl sahibi varlıkların yapıp-etmelerini determine eder. Burada isteme otonomdur, yani isteme kendi kendisine yasa koyar; çünkü Kant isteme ile pratik akıllı bir tutar."³⁷ Schopenhauer'de ki İsteme kavramının bu görüşle bir ilgisi yoktur. Dilimize **İRÂDE, İSTENÇ** ve **İSTEME** olarak da çevrilen görüşünde "isteme 'kendi başına' bir varlıktır; varolan her şey, ya istemenin doğrudan ya da dolaylı görünüşüdür."³⁸

Schopenhauer algılayan öznenin yola çıkarak açıkladığı tasarımdan sonra algılayan öznenin de içinde bulunduğu bir durumu açıklama çabasına girer. Artık kendisi için bir varoluş sorunu ortaya çıkmıştır.

³⁷ MENGÜŞOĞLU Takiyettin, İnsan Felsefesi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, S:124

³⁸ a.g.e. S:124

Böylece her varlığın nedeni olan ve tasarımılanabilen bütün varlıkların arkasında yer alan bir nedeni düşünür. Bunu da, bilinemeyen ve Kant'ın "kendinde şey" kavramına eş olan **İsteme** olarak adlandırır.

Tasarım bölümünde belirttiğimiz gibi; bilen öznenin bedeni; bir tasarım, bir nesneleşmedir. "Çünkü gövde, özünde kavrayışta, tasarımda var olan bir varlıktır. Bundan ötürü de o, başka bir varlık için var olur."³⁹ Nesneleşme; tasarımılanabilmenin olanaklı olması olduğundan gövdenin de yapısını nesneleşmeye olanaklı olmasından dolayı tasarım olarak alır. Bilen özne ilk olarak kendi gövdesinin ayırtına vardığından nesneleşmeyi gövdeden başlayarak uzağa doğru götürür. Yeter neden ilkesinin köklerinin dışarıdan içeri doğru gelmesinin aksi yönünde nesneleşme basamaklarıdır. "Gövde, anlayan algıda bir tasarım olarak, nesnelere arasında bir nesne olarak verilir. O da nesnelere yasalarına bağlıdır. Gövde, aynı zamanda, herkes için büsbütün farklı biçimde, doğrudan bilinen varlık olarak verilir. O isteme olarak gösterilir. İstemenin her gerçek eylemi, öncelikle gövdenin bir devinimidir. İstemenin bu kuralın dışında kalan gerçek bir eylemi yoktur... gövdenin eylemi, nesneleşmiş yani algıya giren istemenin eylemidir."⁴⁰ Bir iç nedensellik olarak verilen eylemin yeter neden ilkesinin kökü buradan temellenir. Yeter neden ilkesine göre bilen öznenin her devinimi iç nedensellik yasasına yani istemeye bağlıdır. Her eylemin arkasında bir isteme vardır; bu da bütün bir evrenin metafizik açıklamasına yol açar.

"İsteme, gövdenin a priori bilgisi, gövde de istemenin a posteriori bilgisidir. İstemenin geleceğe ilişkin kararları, aklın bizim belli zamanda ne isteyeceğimiz konusunda düşünüp taşınmalarıdır. Onlar istemenin gerçek eylemleri değildir. Ancak kararı gerçekleştirmek onu isteme olarak damgalar. Çünkü o zamana kadar, bu karar akılda yalnızca in abstracto (

³⁹ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:21

⁴⁰ a.g.e. S:42

soyut olarak) var olan, değişebilecek önelimden başka bir şey değildir. İstemek ile eylemek yalnızca düşüncede değiştir. Gerçekte onlar birdir."⁴¹ Yeter neden ilkesinin eyleme ilişkin kökünde öznenin eylemlerinin nedeni olarak gösterilen motivation ya da güdünün nedeni işte bu istemedir. İsteme gövdeden önce varolan ve onun var olma nedeni olan şeydir. Varlığı yapan isteme onların tasarılanmasını da sağlar. Tasarılan nesnelere dünyasının tek nedeni işte bu istemedir. Çeşitli görünürlerde olması tasarımların sayasız biçimde algıya gelmesindedir.

"Benim gövdeyle istemem birdir. Ya da algı tasarımı olarak "gövde" dediğim şeye, istemem diyorum; çünkü ben başka bir yolla karşılaştırılmayacak biçimde onun bilincindeyim. Ya da benim gövde, istememin nesneleşmesidir. Ya da gövde, benim tasarımı olmasının yanı sıra benim istememdir, böyle gider."⁴² "Dolayısıyla, gövdesinin dünyadaki biricik gerçek birey olduğunu kabul etmelidir. Açıkçası, gövdesinin, istemenin biricik görüngüsü, öznenin biricik doğrudan nesnesi olduğunu kabul etmelidir. Salt tasarımlar olarak göz önüne getirilen öteki nesnelere de kendi gövdesi gibi olduğunu – açıkçası, onların da, kendi gövdesi gibi (yalnızca tasarımlar olarak bulunabilen) uzayı doldurduklarını, onların da gövdesi gibi uzamda nedensel olarak etkili olduğunu- bütün tasarımlar için a priori geçerli olan, nedensiz sonuca izin vermeyen, nedensellik yasasından ötürü, kesin olduğunu, kanıtlanabileceğini kabul etmelidir."⁴³ "Herkes için gövdesi en gerçek şeydir."⁴⁴ Gövde, görüngüler dünyasındaki belirmeden ibarettir. Öznenin doğrudan bilgisine verilen gövde; istemenin gövdede nesneleşmesi yani tasarımıdır. Bilen öznenin tasarıma en yakın olduğu nesne kendi bedenidir. Bu bilgi öznenin en temel bilgisidir. İsteme olmadan tasarımı olamayacağı varoluşun temel kabulüdür. Ontolojik bir açıklamaya böyle bir giriş öncelikle istemenin varoluşun nedeni olmasından kaynaklanır. Schopenhauer kendi metafizik dizgesini istemenin ontolojik açıklaması ile temellendirir.

⁴¹ a.g.e. S:43

⁴² a.g.e. S:45

⁴³ a.g.e. S:47

⁴⁴ a.g.e. S:48

“uzay ve zaman içindeki görünüşleri (fenomenler, tek tek nesnelere) ise sayısızdır. İstenç (isteme) ile tek tek nesnelere arasında da ide’ler vardır. Bunlar istencin (istemenin) doğrudan doğruya olan nesneleşimleridir. İdeler nesnelere ana örnekleridir; doğmamışlardır, yok olmayacaklardır; hiç değişmezler, hep oldukları gibidirler (Schopenhauer burada Platon’un idealarını gözönünde bulunduruyor)”⁴⁵ İsteme; bencil, bilinçsiz ve kör olarak ve kendinde şey olarak vardır. Ayrıca da tek’tir. Her varlıkta görünen isteme; temel istemeye aittir. O her yeredir. Bu nedenle tek varlıktaki istemeyi anlamak temel istemeyi anlamakla aynı şeydir. “Kendinde-varlık ne olursa olsun, o sınırsız uzamda böyle gerçek bir yayılıma, dağılıma sahip olamaz. Bu sonsuz yer kaplama olsa olsa onun belirlemelerinde vardır. Oysa kendinde-varlık tersine, doğadaki her şeyde, yaşayan her şeyde, bütün, bölünmemiş olarak bulunur. Dolayısıyla, gerçek bilgeliği, sınırsız dünyayı ölçerek ya da (daha iyisi) sonsuz uzamı kişisel olarak gezerek elde etmeğe çalışmaktansa, onun görüngülerinden yalnızca biri üzerinde dursak; bir tek görüngüyü, onun gerçek, özgün doğasını tam olarak tanıyıp anlama çabasıyla bütünlüğünde inceleysek bir şey yitirmiş olmayız.”⁴⁶

Diğer bütün her şey istemenin görüngüsüdürler. İnorganik olanından organik olanına doğru bir sıralanma içinde sıralanırlar. Bu sıralama: organik olmayan dünya, bitkilerin dünyası, hayvanların dünyası ve insanlardır. Her tasarımın istemenin bir görünüşü olması hiyerarşik bir düzenlemeyi beraberinde getirir. “Temel istemenin en önemli özelliği ise onun sonsuz çatışma olmasıdır.”⁴⁷ Bu biçimde her isteme kendisinden önce gelen istemeleri hizmetinde tutacak bir uğraşı kazanmak sorundadır. “İstemenin bu kendi kendisiyle çatışmasındaki zorunluluk, hem bir dış, hem de bir iç zorunluluktur: bu temel isteme, kendisinden başka bir şey varolmadığı için ve bir aç isteme olduğu için, kendi kendini yemek, kendi kendisiyle beslenmek zorundadır; ...İstemenin kendi kendisiyle

⁴⁵ GÖKBERK Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1974, S:454

⁴⁶ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, 2005, S:75

⁴⁷ KUÇURADİ İoanna, Schopenhauer ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, 2006, S:31

çatışmasındaki iç zorunluluğunun sonucuysa, bu istemenin, tepede insanın bulunduğu ve birbirinin varlığını gerektiren dört basamak şeklinde doğrudan doğruya objeleşmesidir. İstemenin kendi kendisiyle çatışmasının bir sonucu olan bu dört basamak tabiattaki uyum olarak görülür.”⁴⁸

“Gerçekten, dünyadaki her şey bir tek istemenin, aynı istemenin nesneleşmesidir, sonuçta iç doğalarında hepsi özdeştir. Bu yüzden zorunlu olarak aralarında bu şaşmaz benzerlik vardır, daha az yetkin olan her şeyde, onun yanında duran daha yetkin bir şeyin izi, ana çizgileri, planı görülür. Aynı zamanda bütün bu biçimler, her şeyden önce, yalnızca tasarım olarak dünyaya aittir. Bu nedenle tasarımın en genel kalıplarında, gerçekte görüngüsel dünyanın çerçevesinde – açıkçası zamanla uzamda temel tipi, kalıpları dolduran şeyin ana çizgilerini, planını ayırt edip izlemek olabilir. İstemenin alt basamaklarındaki (yani organik doğadaki) nesneleşmesinin nice görüngüsü, bu bakımdan çatışmaya girer. Nedenselliğin düzenlediği biçimde kullanılabilir özdek üzerinde denetim kazanmak ister. Burada, çatışma sonucunda daha yüksek bir ideanın görüngüsü ortaya çıkar. Bu yüksek idea, daha önceden varolan daha az yetkin görüngülerin tümüne egemen olur. Ama bunu öyle bir yolla yapar ki, ona benzeyenleri özümseyerek, onların kendi doğalarının özünü bağımlı bir biçimde yaşamalarına izin verir.”⁴⁹

İstemenin tek hedefi bencil karakterinden dolayı kendinde şey olarak daha aşağı düzeydeki istemenin görüngülerinin üstünde yer alabilmek ve yaşamaktır. Bu durumu düşen bir taş örneğine bakarak somutlaştırabiliriz: düşen taşın kendinde şeyi olan isteme bir başka istemenin görüngüsünün etkisi altında kalarak ona doğru gider. Bu durum daha yüksek bir istemenin etkisinde kalıncaya kadar böyle sürer. Daha yüksek bir isteme tarafından ortaya konan görüngü ortaya çıkınca düşen taş yön değiştirerek aşağı düzeyde olan görüngüleri kendisine doğru çekecektir. Eğer taşın istemesinin daha güçlü bir görüngü olması halinde diğer görüngüler ona

⁴⁸ a.g.e. S:31

⁴⁹ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:87

doğru gelecektir. Bu durum denge halinin var olmasına yol açacağından sıfır noktasında görüngüler birbirine karşı duracaktır. Güneşin çevresinde dönen uydular ile dünya çevresinde dönen ayın durumu bu açıklamaya tipik bir örnektir. En aşağı nesnelere ile üst düzeyde bulunan insanın durumu bu kuramdan ayrılamaz. Her nesne kendisinden bir aşığıdaki nesneyi kendi egemenliği altında tutmak için çaba sarf etmektedir. Buna karşılık bu çabanın negatif yönden diğeri tarafından da gösterildiği ortadadır. Böylece yerçekimine karşı elimizi kaldırmamız daha sonra onun etkisini hissederek sürekli bir yenli kazanmamızı engellemektedir. Bir doku topluluğu olan organizmanın kendisini oluşturan dokuların uyumunun sürdürülmesi birlikte bir karşı çıkış ve uğraşın sürdürülmesi ile mümkündür. Aşığı dereceden görüngülere dayanabilmemizin tek açıklaması bir arada sürdürülen mücadele ve hazza ulaşma isteğidir. "Alt görüngülerin didişmesinde, yüksek görüngü doğar, onların hepsini yutar, onların hepsinin tutkusunu daha yüksek düzeyde gerçekleştirir."⁵⁰ İsteme her şeyin kendinde şeyi olduğuna göre, diyalektik bir anlayış ile konunun çözümü gerekmektedir. Çünkü sonuçta birbirine üstün gelmek isteyen, istemenin çeşitli görüngüleri arasında mücadele vardır. Bu mücadelenin sonucunda daha üstün durumda olan görüngüler doğmaktadır. Schopenhauer; kuramının başlangıç noktasına kendinde şey olan istemeyi koymuşsa da daha sonra onun nesneleşmesi olan görüngülerdeki istemelerin çatışmasını tasarlamıştır. Böylece diyalektik yöntemi kendi kuramının açıklaması için kullanmıştır.

Nesneleşmiş isteme olan görüngülere bakarak onların yolunun yaşama isteği olduğuy ayrımsanabilir. Bu ayrımsama yolu ile ulaşamayacağımız bilgi istemenin kendi bilgisidir. İsteme kendisini görüngüler aracılığı ile ortaya koyduğundan, ancak görüngülerin nesnelere dünyasında meydana getirdiği farklılıklara bakarak istemenin sınırsız sayıda belirlenmesine tanık olabiliriz. Bu niceliksel ayrımın isteme yönünden bir anlamı yoktur. Çünkü isteme her yerde tektir ve görüngülerin çokluğu istemenin niteliğini

⁵⁰ a.g.e. S:89

değiştirmez. Sınırsız sayıda belirlenmede çokluk kavramı önemli değildir. Çokluk nesnelere dünyasına ait bir değerlendirmedir. Bir meşe palamudu ile bir milyon meşe palamudu arasında isteme yönünden fark yoktur. Bu istemenin yalnızca görünmesinin yani nesneleşmesinin biçimini gösterir. Nesneleşme basamağının en üstünde bulunan insanın diğer nesneleşme basamaklarından ayrılması ise akıl yolu ile istemeye hizmet etmesinde yatar. Hayvanlarda içgüdü, bitkilerde doğa yasası olarak geliştirilen anlamlandırma insanda bilginin hizmete girmesi ile değişik boyut kazanır. Bitki kendisine tanınan olanak içinde ancak istemesi kadar gerçekleşir. Hayvan bu konuda daha ileri giderek istemesinin belirlenmesini içgüdülerini de kullanarak ortaya koyar. Bu ortaya koyuşta yeterli olmayan ve istemenin taleplerini karşılamak için gerekli olan akıl insanda nesneleşir. Nesneleşmenin istemenin bir görüngüsü olduğunu daha önce belirtmemizden yararlanarak akıl yolu ile isteme kendisine daha gelişkin bir hizmetçi bulmuş olur. Bu hizmetçinin işlevi; istemenin taleplerini yerine getirmektir. Bu taleplerin yerine getirilmemesi ise insana acı verir. Giderilmesi ise hazza yol açar. Bütün canlılarda değişik görüngü biçimini alan istemenin bilinemeyen kendinde şey olmasının kaçınılmaz sonucu; onun görelî yapı ile görüngü dünyasına çıkmasıdır.

Algı dünyasına verili olmayan isteme değişik bir anlatımla bilinemeyen ve de bilinemeyecek olan tek gerçekliktir. Bu gerçeklik sürekli olarak her görüngü açısından farklı olarak nitelendirilecektir. Bitki açısından güneşe karşı durabilmek, hayvan açısından yiyeceğini bulabilmek ve insan açısından bütün canlılardan daha gelişmiş bir biçimde farkındalık içinde yaşamı sürdürebilmektir. Yaşamı sürdürme eyleminin altında ise istemenin yerine getirilmesi temel neden olarak yatacaktır.

İstemenin ilk neden olmasının sonucunda ortaya iki türevi çıkmaktadır: bunlardan birisi bilen özne ve onun karşısında tasarım olarak dünya. Bilen özne açısından tasarımılanan dünya aslında bilen öznenin de dâhil olduğu bir biçimde isteme tarafından bilinemeyen ve kendinde şey olarak var edilir.

Sonuç olarak: " irade (isteme), sürekli bir var olan arzudur ve bundan durmaksızın fenomen âlemi çıkmaktadır. Bir irade (isteme) olduğu sürece, bir evren de olacaktır. Bireyler doğarlar ve ölürlere, ama onları doğuran irade (isteme) ve arzu, kendilerine göre meydana geldikleri tür örnekleri (types spécifiques) gibi, ezeli ve ebedidir. Doğmak ve ölmek iradeye (istemeye) değil, yalnızca onun görünüşlerine aittir. Varlığımızın özü olan irade (isteme) asla ölmez."⁵¹

2.4 BİLGİ

Nesnelerin sıralanmasında inorganik olandan başlayarak insana doğru giden bir sıralama yapan Schopenhauer; insanın diğer canlılara olan üstünlüğünü nesnelere gelen izlenimleri kavramlaştırabilmesinde görür. Nesnelere gelen izlenimlerin duyu organları aracılığı ile algılayan insan bunları kavramlaştırarak soyutlar. Daha sonra aynı durum ya da benzer durumlarda ne türden davranabileceğinin bilgisine ulaşır. Tek tek şeylerin bilgisini kavramlaştırabilmenin yolu onların us yolu ile işlenmesinden geçer. "Tasarımlar arasındaki başlıca ayırım sezgisel tasarımlar ile soyut tasarımlar arasındadır. Soyut tasarımlar tasarımların bir sınıfını, açıkçası kavramları oluşturur. Bunlar, dünyada yalnızca insanın mülküdür. Soyut tasarımlara yetenekli oluşu, insanı bütün hayvanlardan ayırır. Bu yetenek, her zaman, us diye adlandırılı geldi."⁵²

Us yolu ile diğer canlılardan ayrılan insanın bilgi edinme yollarından ben önemlisi duyu organları kanalı ile edindiği bilgidir. Bu bütünüyle gövde aracılığı ile dış dünyadan edinilen bir bilgidir. "Yeter sebep ilkesi, bütün

⁵¹ WEBER Alfred, Felsefe Tarihi, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998, S:381

⁵² SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:11

örneklerinde bilginin bir kalıbıdır.”⁵³ Yeter neden ilkesinde açıkladığımız gibi tasarım olarak dünyada bulunan her şey nedensellik yasasına bağlıdır. İnsan bu yasa ile geçerli olarak algılayabildiğinden bilgi edindiği her nesnenin uzam ve zamanda nedensellik bağı ile bağlı olarak bulunması zorunludur. Bu kalıpların dışında insanın tasarımlar dünyasına ilişkin bilgi edinmesi olanaksızdır. Her eylemin bir nedeni olmalıdır. Her nesne bir nedene bağlı olarak var olmak zorundadır. İsteme olarak nitelendirilen temel varoluş nedeninin dışında kalan her nesne, mutlaka bir sonuç ve bir başka varoluşun nedenidir. Böylece zincirleme olarak sayısız neden birbirini takip eder. Nedenbilim olarak bilimin tüketinceye kadar yapacağı açıklama olamaz. Çünkü en son basamakta görüngüler dünyasında kalacaktır. İstemenin bulunduğu iç öz görüngüler dünyasının dışında olduğundan nedenbilim daha ileriye gidemeyecektir. Yani “şeylerin gerçek doğasına dışarıdan hiçbir zaman ulaşamadığımızı görürüz. Ne ölçüde ararsak arayalım, imgelerden adlardan başka şeye ulaşamayız. Bir şatonun dışında dolaşıp duran, boşuna bir giriş arayan, ara ara dış duvarla kaba bir taslağını çizen bir adama benziyoruz.”⁵⁴ diyerek Schopenhauer, insanın bilgi sınırlarını çizecektir. Böylece dış dünyadan aracısız olarak duyu organları ile edinilen bilgi doğrudan bilgidir. “ ama bu bilgi kendisi için kesin, başka türlü olamayan, derin, tüketici ve açıktır; bir durumun birden çok sebebi olduğu zaman insan yanılabilse de bu bilginin doğruluğu veya yanlışlığı problem olmaz, bunlar aranmaz. Görme ve onun sağladığı bilgi kendi kendine yeterdir. Bu bilgi bize dünyayı verir; daha doğrusu, dünya bu bilgiden başka bir şey değildir.”⁵⁵

Dış dünyadan edinilen bilgiler akıl yolu soyut kavramlara dönüştürülür. Soyut kavramlar yaratabilmek insanın en büyük başarılarından birisidir. Böylece tasarımların tasarımı olarak da değerlendirilen kavramlar doğar. “Kavramlar ayrı bir tasarımlar sınıfı oluşturur. Bunlar yalnızca insan usunda vardır, onların doğasına ilişkin apaçık bilgiye hiçbir zaman

⁵³ a.g.e. S:50

⁵⁴ a.g.e. S:40

⁵⁵ KUÇURADİ İoanna, Schopenhauer ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2006, S:10

ulaşamayız. Onların doğası bakımından, olsa olsa soyut, tutarlı olmayan bir bilgiye ulaşabilir.”⁵⁶ İnsanın başarılarından olan soyutlama ile yaratılan kavramların asıl niteliği hiçbir zaman bilinemez. Çünkü onlar yeter neden ilkesinin bir kökünden kaynaklanır. Mantıksal bir zorunluluk gereği olarak insan zihnince türetilirler. Böylece kavramlaştırma ile insan akli dil yolu ile kavramları aktarmanın yolunu bulur. Örnek olarak insan tarafından türetilen masa kavramının somut olarak sayısız biçimi olabilir. Yani tasarımı olabilir. Buna karşılık masa kavram olarak tektir ve insan zihninin tasarımlardan çıkarttığı bir tasarımıdır.

“Dolayısıyla dil, bizim akıldan kaynaklandığını düşündüğümüz bütün öteki belirmeler gibi, insanı hayvandan ayıran her şey gibi, bu tek, yalın öğenin, dilin kaynağı olmasıyla açıklanabilir: bu öge kavramlardır, algıda temsil edilmeyen soyut tasarımlardır, onlar uzam ile zamanda geneldir (bireysel değildir).”⁵⁷ Duyu organları ile sağlanan bilginin olmaması durumunda doğal olarak kavramlarda olmayacaktır. Çünkü kavramlaştırılacak tasarım olamayacaktır. “Algı tasarımları olmasa kavramlar bir hiç olurdu. Düşünme zorunlu olarak algının özgün dünyasının bir kopyası, bir yinelemesidir. Gene de bütünüyle başka bir içerik içinde, özel bir kopya türüdür bu. Dolayısıyla, kavramlar, pek doğru bir biçimde tasarımların tasarımı diye adlandırılabilir. Ne denli ölçüye gelmez, ne ölçüde kocaman olursa olsun, bu dünyanın varlığı, bir tek ipliğe bağlıydı: Açıkçası, o içinde var olduğu şu andaki bilince bağlıydı.”⁵⁸ Sonuç olarak kavramlar insan aklına bağlı olarak türetilmişlerdir. “insanın kendi kendine sınır koymasını sağlayan akıldır, dolayısıyla kavramlaşmış bilgidir. ...çünkü kavramlaşmış bilgi, kişiyi hep kausal bağlantılar dünyasının sınırları içinde tutar, bunun dışına çıkmaksa, başka çeşitten bir bilginin, dünyayı başka türlü görmenin başarısıdır.”⁵⁹

⁵⁶ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:15

⁵⁷ a.g.e. S:16

⁵⁸ a.g.e. S:17

⁵⁹ KUÇURADİ İoanna, Schopenhauer ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2006, S:13

İstemenin dolaysız olarak nesneleşmesi gövde olduğundan duyu organlarının her ilettiği izlenim aslında isteme üzerinde bir etkidir. Buradan istemenin temel a priori bilgisi ortaya çıkar: acı ve haz. Temel istemenin bu iki bilgisinin bulunmasının doğal sonucu olarak her etkinin bu kalıplara göre biçimlendirilmesi gerekir. "Öte yandan, buna göre gövde üzerindeki her izlenim, aynı zamanda, ilkin, aracısız olarak isteme üzerindeki bir izlenimdir. Bu bakımdan, izlenim istemeye karşı olduğunda acı diye adlandırılır. İstemeye uygun olduğu ölçüde de ona doyum ya da hoşnutluk denir."⁶⁰ Acı ya da haz istemenin a priori bilgisi olduklarından özne onları tasarımılamamıştır. Onlar dolaysız olarak istemenin özneye verdiği anlama yetisidir. Özne yeter neden ilkesinin eylemin zorunluluğuna göre acıdan kaçınarak hazza doğru eylemini gerçekleştirir. "Ancak, acı ile hazza tasarımlar demek pek yanlıştır: çünkü onlar kesinlikle tasarım değil, istemenin ortaya çıkmasındaki, açıkçası gövdedeki aracısız duygulanımlardır. Onlar gövdenin aldığı izlenime göre geçici isteme ya da istememedir."⁶¹ Acı ya da haz öznenin önce var olan istemenin nitelikleridir. Yani isteme temel olarak hazza doğru gider ve istemenin bir türevi olan görüngüleri temel istemenin özelliğine uygun olarak davranırlar yani acıdan kaçınarak hazza doğru koşarlar. Bütün canlıların temel eylemlerinin ortak niteliği acıdan kaçınmak ve hazza doğru gitmektir.

"Benim istememden edindiğim bilgim aracısız olsa bile gövdemden edindiğim bilgiden ayrılamaz. Ben istememi bir bütün, bir birlik olarak, doğasına upuygun olarak bilmem. Ben onu ancak, tek tek eylemlerinde, dolayısıyla da zamanda bilirim. Zaman, her nesnenin kalıbı olduğu gibi, benim görüngüsel yönümün de kalıbıdır. Dolayısıyla gövde, benim istememin bir koşuludur."⁶² Doğrudan edinilen bilgi ve duyu organları aracılığı ile edinilen bilgi insanda ikili bir bilgi yolunun olduğunu ortaya koyar. Buna iç ve dış bilgi de diyebiliriz. Yani birisi duyu organları aracılığı ile edinilen bilgi ve bir de istemenin acı ve hazza doğru yöneten bilgisi.

⁶⁰ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:43

⁶¹ a.g.e. S:43

⁶² a.g.e. S:44

Gerçekte dış dünyadan edinilen bilgilerin içeriden uygunluk onayı gibidir acı ya da hazza doğru itilim.

“Schopenhauer’de metafizik, ayrı bir bilgi çeşididir. Metafiziği kendisi şöyle tanımlar: “metafizikten ben, deney imkânının ötesine, yani tabiatın ya da şeylerin verilmiş görünüşünün –onun şu veya bu anlamda şartı olan şeyi; ya da halk dilinde söylenirse, tabiatın arkasında bulunan ve onu mümkün kılan şeyi çözmek için – ötesine gittiği söylenen bilgiyi anlıyorum.”⁶³ Böylece metafizik bir bilginin iki özelliği ortaya çıkar. Birinci özellik tasarımılanmış olan dünyanın bütün olarak kendisi metafizik bilginin konusudur. Bir bütün olarak varolanın açıklanması çabasıdır. “dünyanın alfabetesini sökmek; görünüşleri okuyarak, onlarla görüneni kavramak; görünüşlerin sınırları içinde kalmakla birlikte ve kalmak şartıyla, onların arkasında duranı, onlarla örülü olanı, onlarla kendini ele vereni göstermek: metafizik bilginin yapması gereken budur. Ancak, metafizik bilgi için, bu çekirdeği kavramanın tek yolu, bu görünüşlerdir; onların doğru olarak sökülmesi ve açıklanmasıdır. Bu da, ortaya konan bu çekirdekle ilgili bilginin, yine bu görünüşlerde geçerli olması gerekir, demektir.”⁶⁴

Platon’un idealar düşüncesi Schopenhauer’de de vardır. “istemenin bu nesneleşmesinin çok sayıda ama belirli basamağı olduğu bulundu. Bu basamaklarda, istemenin doğası giderek artan bir seçiklikte, tamlıkta ortaya çıkar, başka bir deyişle, kendini nesne olarak ortaya koyar. Biz, bu basamaklarda, Plâtoncu ideaları tanıdık. Çünkü bu basamaklar belli türler ya da hem organik hem de inorganik bütün doğal cisimlerin özgün, değişmez kalıpları olarak aynıdır.”⁶⁵ Yeter sebep ilkesinin kalıplarına girmeyen bu idealar tek ve değişmez bir biçimde vardılar. Tasarım olarak dünya ile kausal bağlarla bağlı olan bireyin ideaları bilmesi tasarım olarak dünyanın dışına çıkması ile olanaklıdır.

⁶³ KUÇURADİ İoanna, Schopenhauer ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2006, S:15

⁶⁴ a.g.e. S:17

⁶⁵ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:119

İstemenin nesneleşmesi yeter sebep ilkesine göre kendini açığa vuran kendinde şey yani istemedir. Burada ortaya biçimin ne olduğu sorusu akla gelmektedir. Bu biçim nesneleşme ile kendinde şey arasında bulunan idealardır. "bu bakımdan idea, bilgiye özgü bir kalıba bürünmemiş, genelde tasarım kalıbına, yani öznenin nesnesi olma kalıbına bürünmüştür. Bundan ötürü, isteme ya da kendinde şey için en uygun nesne olma olsa olsa ideadır. Gerçekten o tüm kendinde şeydir, yalnız tasarım kalıbındadır."⁶⁶ Kişinin sürekli olarak kausal bağlar içinde ve neden sonuç ilişkisi içinde dünyayı kavramaya çalışması ve bunun için tüm alışlagelen yolları kullanarak ideaların bilgisine ulaşamaz. Çünkü bütün bilinmek istenen nedensellik ilişkilerinin sonuna kadar tüketinceye kadar gitmektir. "ilişkilerin izini sürmenin en son amacı, her zaman kişinin kendi istemesiyle ilişki kurmasıdır."⁶⁷ Nedensellik ilişkilerini bırakarak bütünü kavramaya çalışan birey yalnızca onların ne olduğuna bakar ve "soyut düşüncelere, aklın kavramlarına, kendi bilincinin kullanımına izin vermez."⁶⁸ Kendisini algılamak istediği ile bütünleştirerek tek tek şeyleri bilmenin dışına çıkarak bütün bilen algılayan birey yani saf bilen özne olur: "değişmez, kalıcı dünyanın taşıyıcısıdır, bu dünyanın kendisi gibidir; kausal bağları dışında bulunan insan"⁶⁹ Her birey için olanaklı olmasına karşılık her birey kendisine kausal bağların dışına çıkaramaz ve tek tek şeylerin ilişkisine bakarak zamanını tüketir.

İdealaların bilgisine ancak sanat ile ulaşılabilir. "bu bakımdan sanat, "şeylere, yeter sebep ilkesine bağlı olmadan bakma tarzı olarak tanımlanabilir; bunun zıddı ise, bu ilkeye uyan bakma tarzı, deneyin ve bilimin yoludur. Bu son bakma tarzı, sonsuz, yatay bir şekilde ilerleyen bir çizgiye; birinci tarzsa, bu çizgiyi istediği noktada kesen dik çizgiye benzetilebilir." Sanat bize ideyi gösterir."⁷⁰

⁶⁶ a.g.e. S:121

⁶⁷ a.g.e. S:125

⁶⁸ a.g.e. S:125

⁶⁹ KUÇURADİ İoanna, Schopenhauer ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2006, S:20

⁷⁰ a.g.e. S:21

Sonuç olarak bilgi karşısında insan karşımıza üç değişik tipte çıkar:

a. Bunlardan birincisi kausal bağların içinde yaşayan ve tek tek şeylerin bilgisi ile yetinerek yaşayan insanlardır. Bunların diğer canlılardan farkı; akıllı bir canlı olmaları ve nedensellik ilişkilerini değerlendirerek yaşamalarını sürdürme çabası içinde olmalarıdır. Bunların bütün ile bir ilişki kurmaları olanaklı olsa da gerekli değildir. Çünkü bu biçimde yaşamak onlar açısından yeterlidir. Bu yeterlilik büyük bir çoğunluk tarafından geçerli bir dünyayı anlam ve bilgi edinme kalıbıdır. "bilimlerin ortaya koyduğu bilgi, basit veya karmaşık kausal bağlantıların bilgisidir ancak."⁷¹

b. İkinci türden insanlar nedensellik ilişkilerin dışında da bilgi edinebilen insanlardır. Burada yine bilgi aradaki farkı oluşturur. "bu bilgi şeylerin kausal bağlantılarını değil, şeylerin yapısını "ide"sini kavrayan bilgidir."⁷² Bu insan yaratıcı insandır. Çünkü edindiği bilginin ortaya konması yaratıcılık gerektirir.

c. İdenin bilgisine erişen ve "kausal bağların dışında yalnız görmekle kalmayan, kendi kausal bağları dışında yaşamayı başaran, istemesini kıran, bütün hayatı boyunca istemesini susturan insandır ancak bu dünyada etik bir varlık olarak yaşayabilen. İnsanı, insan adını taşımaya layık bir varlık kılan, işte bu insanlar, kendi kausal bağlarının ötesinde yaşamayı başaran insanlardır."⁷³

⁷¹ a.g.e. S:25

⁷² a.g.e. S:25

⁷³ a.g.e. S:25

3. SCHOPENHAUER'İN FELSEFESİNDE İNSAN

3.1 YAŞAMA İSTEMESİ

İsteme bütün varlıkların temelidir. Bu bağlamda tasarım olarak dünya istemenin görüngüsü; nesneleşmesidir. İsteme " bilgisizdir, yalnızca kör, karşı koyulmaz bir dürtüdür."⁷⁴ Bu nedenle istemenin talepleri gerçekte her varlığın öz talepleri olarak görünür. İsteme bu taleplerini devindiriciler aracılığı ile ortaya koyar. Böylece istemenin devindiricilerinin sonsuz biçimde nesneleşmesini görürüz. Bu devindiriciler kendi aralarında oluşan ve istemeye özgü talepler olduğundan farklılaştıkları ölçüde birbirleri ile çatışırlar. Sonsuz çatışma olmasının nedeni; her devindiriciye karşılık gelen nesneleşmenin, bir diğer nesneleşmenin üstünde bencillik taşımasının sonucunda diğerini hegemonyası altında tutmak istemesidir. Böylece canlı dünyada organizmalar ortaya çıkar. Canlı dünyanın organizmalarının tümü bir anlamda daha üstün bir devindiricinin buyruğu altında iş gören devindiricilerdir. Her yanı ile nesnelere piramidinin canlılar dünyasında görebileceğimiz bu durum; işbölümü değil, üstün devindiriciye karşılık gelen istemenin hegemonyasıdır. Böyle sıralanma aslında doğal seçim kuramına da uygundur. Yalnızca koşullara karşı direnebilenlerin canlı olarak kalabileceği durum: aslında, öz istemesi, diğer istemeleri hegemonyası altına alabilen ya da onlara karşı kendi istemesini koruyabilen canlı yaşamını tür olarak sürdürecektir. Özele doğru gidildikçe kendi yaşamını sürdürebilecektir. Sonuçta yaşayanın istemesi en üstün devindiriciye sahip istemedir ve temel istemenin en görkemli eseridir. Çünkü temel istemenin en belirgin nesneleşmiş örneği olarak yaşar.

⁷⁴ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:211

Yaşamak isteyen her varlık istemenin taleplerini yerine getirmek zorundadır; çünkü onu yaşamaya doğru iten bir tek neden istemenin talepleridir. " bu isteme, onun için gelişen tasarım olarak dünyanın eklenmesiyle, kendi isteğinin bilgisini, istediği şeyin bilgisini edinir. Bu kesinlikle var olduğu biçimiyle bu dünyadan, yaşamdan başka bir şey değildir. Bu nedenle görüngü dünyasını istemenin aynası, nesneleşmesi diye adlandırıyoruz. İsteme her zaman yaşamı istediğinden, yaşam bu istemenin tasarım için temsil edilmesinden başka bir şey olmadığından hepsi birdir. Yalnızca isteme demek yerine "yaşama isteği" demek bir ağız kalabalığıdır."⁷⁵

Canlıların kendi dürtüleri ile eylemde bulunabilmeleri sonucunda yaşamak denen olgu ortaya çıkar. Bu dürtüler aslında temel istemenin devindiricilerinin sonucudur. Her eylem istemenin bir talebini yerine getirmek olduğundan bütün canlılar her zaman istemelerinin emrinde davranmaya zorunludur. "istek varsa istek-yaşam, dünya da vardır. Öyleyse yaşamın yaşama isteği olması önceden sağlama bağlanmıştır."⁷⁶ Bütün olarak her canlı belli bir zaman diliminde temel istemenin görüngüsü olarak davranmak zorundadır. Böyle davranmasının sonucunda zaman diliminin bitiminde yerini istemenin bencil ve duygusuz niteliğinden dolayı yerine yeni bir görüngünün gelmesi için görüngü dünyasından ayrılacaktır. Bu ayrılış ölüm diye adlandırılır. "doğum ile ölüm yalnızca istemenin görüngülerinde vardır. Dolayısıyla da yaşama aittir. Kendini var olup göçen bireylerde, zaman kalıbında ortaya çıkan gelip geçici görüngüler olarak göstermesi istemenin özünde vardır. Görüngülerin kendinde şeyi zamanı bilmez; ama doğasını nesneleştirmek için kesinlikle söylediğimiz bu biçimde kendin sergilemek zorundadır."⁷⁷ Görüngüsel dünyaya ait olan yaşam ile ölümün kalıbı yeter neden ilkesinin dörtlü kökünde görüldüğü üzere zaman uzam ve nedenselliklerdir. Bu kalıpların içine giren bireyleşir. Birey olmak her ne kadar tek olmayı gerektirirse de

⁷⁵ a.g.e S:211

⁷⁶ a.g.e S:211

⁷⁷ a.g.e S:212

istem açısından sayısız örneği olan görüngülerden bir tanesidir ve bir önemi yoktur. Bireydeki yaşama isteği temel istemenin önem verdiği bir durum değildir. Bir karasineği öldürmekle temel istemeyi değil yalnızca onun sayısız nesneleşmelerinden birisini öldürmüş olacağımızdan bireyin temel isteme karşısında ki durumu da budur. "çünkü doğa bireyi gözetmez yalnızca türü gözetir... türün tersine doğa için bireyin bir değeri yoktur, olamaz da. Çünkü onun krallığı sonsuz zaman, sonsuz uzamdır."⁷⁸

Tür sürekli olarak kendi kendini yeniler. Bunu döllenme aracılığı ile yapar ve eskiyeni ya da işe yaramayanı ise terk eder. Burada hem yatay hem de dikey bir bırakış vardır. Türün içindekiler ile başka türler de aynı durumdadır. Eskiyen örnek olduğu gibi eskiyen tür de yok olur. Bilinen örnekler; yaşadığımız kısa süre içinde bireysel ölümler ile tür anlamında canlı türlerinden yok olanlardır. Böylece bir yaşam döngüsü kurulur. Bu yaşam döngüsünün tipik örneklerini canlı organizmaların soluk alıp vermesinde, dışkılamasında da görebiliriz. Sürekli olarak yenilenme içinde bulunan canlı türün isteğini yerine getiremez duruma düştüğü zaman yaşam isteği ondan ayrılır. Çünkü o artık istemenin taleplerini yerine getiremeyecek durumdadır. Bu aşamada ölüm gerçekleşir. "ölüm, bireyliğin unutulduğu bir uykudur. Bireylikten başka her şey yeniden uyanır ya da daha doğrusu hiçbir zaman uyumamıştır."⁷⁹ zaman içinde sürekli olarak yinelenen bu eylemlerin tek amacı istemenin taleplerinin doyurulmasıdır. Bu taleplerin zaman dilimi önemli değildir; çünkü isteme açısından sonsuz zaman ve sonsuz uzam olması onun açısından gelecek ya da geçmiş diye bir kavramın varlığını olanaksız kılar. Daha açık bir deyimle istemenin belleği yoktur. O ister ve onun nesneleşmesi olan varlıklar onu yerine getirmeye çalışır. Bu nedenle "istemenin görüngüsünün kalıbı başka deyişle yaşamın ya da gerçekliğin kalıbı gerçekte ne geçmiş ne de gelecektir, yalnızca şimdidir. Geçmişle gelecek olsa olsa kavramda vardır, olsa olsa yeter sebep ilkesine uyması koşuluyla bilgi bağlamında vardır. Geçmişte yaşamış bir insan hiç olmadı, gidip gelecekte yaşayan biri de

⁷⁸ a.g.e S:213

⁷⁹ a.g.e S:214

olmayacak. Bütün yaşamın kalıbı, şimdidir. Bununla birlikte, şimdi yaşamın en emin mülküdür, yaşamdan çekip alınamaz. Şimdi içeriği ile birlikte her zaman vardır.... Çünkü yaşam, istemede sağlama bağlanmıştır, şimdi ise yaşamda sağlama bağlanmıştır.”⁸⁰

Daha önce de belirttiğimiz gibi artarda gelen anların aritmetiksel olarak sıralanması olan zaman içinde her yaşanan an şimdidir. Bunun dışında kalan yalnızca tasarımılabildiğimiz ya da bilgimizin kalıbı içinde kavramlaştırılabildiğimiz olgulardır. Yaşanılan her an daha sonra değiştirilemeyen bilgi kalıbı olarak usumuzda yer alır. Bunun adını geçmiş olarak değerlendirir ve kavramlaştırırız. Bu kavramlaştırma aracılığı ile geçmiş içinde kaldığını varsaydığımız her şey istemenin doğrudan bizden talepleri olup bunları yerine getirdiğimiz zamanları haz içinde yerine getiremediğimiz anları ise acı içinde anımsayarak anı yaşarız. Böylece karşımıza çıkan benzer anları bilgi kalıpları içinde ve us yolu ile değerlendirerek şimdinin içinde davranırız. “yaşamın kalıbı sonsuz şimdidir.”⁸¹

Yaşamının verdiği hazzı tadan bireyin bilgi yolu ile edindiği ölüm kavramı sürekli olarak her şildi de ondan ayrılmayan bir parçadır. Bu bilginin sürekli us yolu ile taşınmasının sonucunda ölümün haz karşısında ki ürkütücülüğü bireyi sürekli tedirgin eder ve ondan kurtulmanın çarelerini arar. Ne var ki istemenin umurunda olmayan birey işe yaramaz hale gelince yaşamdan ayrılacaktır. Her anının şimdi olduğunu anlayan ve anı yaşamayı başaran birey açısından ölümün korkusu olamaz. Çünkü kendinin şimdide var olduğunu gelecek ya da geçmişte olmadığını anlar. Soyutlama yapma yeteneği ile ölümü bilir ve onun açısından ölümün diğer soyut kavramlar gibi tasarımların tasarımı olarak değeri kalır.

Bireyin tekliğinin sona erdirilmesi olan ölümün korkutuculuğu tek olarak artık olamayacağı ya da artık in az kendisinin bildiği tekliğinin

⁸⁰ a.g.e S:215

⁸¹ a.g.e S:218

sıradanlaşmasındandır. Bu sıradanlaşmayı ortadan kaldırmak isteyen birey ölmek için elinden gelen çabayı gösterir. Bu çabaların hiç birisi bir yarar getirmez yalnızca ölüm korkusunun biraz daha fazla bireyi meşgul ederek yaşadığını hissettirmesinden başka. Aslında ölüm korkusunu hissederek yaşamak; yaşamak değil yalnızca siperin arkasında sırasını beklemektir. Yaşamak varsayılanın mutlaka geleceğini anlamak ve onun dışında bir eylem içinde olmaktır. "bizim ölümden korktuğumuz, bireyin, bireysel olanın tutulmasıdır, ışığın kararmasıdır. Ölüm, açık açık bunu ister. Birey, yaşama isteğinin özel nesneleşmesinin kendisi olduğundan, onun tüm doğası ölüme karşı savaşıır."⁸²

Temel istemenin bencilliğine karşılık bireysel istemesinin bencilliği içinde kendisini tek olarak gören bireyin korkusunu giderebilecek hiçbir güvenlik yoktur. Çünkü korktuğu kendi tekliğinin inkârıdır. Akıl yolu ile ayırımsanabilen bu durumun bir çaresinin olmaması ve istemenin yaşama ile bağlı olması birey için en büyük sorundur. Bir yanda yaşamak için eylemde bulunmak ve bir yanda eylemlerinin sonucunda bir hiçliğe terk edilmek. Bu nedenle çözüm bulunamayan yaşamın anlamlandırılması ve istemenin kör ve bilinçsiz bir biçimde yönlendirmesinin önüne geçmek us yolu ile varılabilecek bir hedeftir. Çünkü isteme bireyi gözetmediği sürece ve bilinçsiz bireyi kendi devindiricileri doğrultusunda kullandığı sürece, yaşam istemesine karşı bireyin yapabileceği başka bir şey yoktur. Bu anlamda sıradanlaşmamak isteyen ve istemesinin nedenlerini anlamak isteyen her bireyin kendi istemesinin özünü kavraması ve yaşamı anlaması gerekir. Kalıcı olana dönüşmek yalnızca bireyin arkasında kalanlara karşı bir anlam taşır ama anlamış olmak bireyin kendisi için anlam taşır. Sonsuz şimdinin farkına varabilmek yaşamı anlamış olmaktan geçer ve bunun için kör istemenin farkına us yolu ile varmak gerekir; yaşamı düzgün anlamak için.

Bireyin anlama yeteneği akış halinde olanı değil; sürekli olarak birbiri ardına gelen anları toplamaktan geçmektedir. Akış halinde olanı anılar

⁸² a.g.e S:221

olarak belleğine almakta, soyutlama yapmakta ve bu biçimde anımsamaktadır. Bu yüzden sonsuz şimdide olanları daha sonra kesit kesit anımsamakta ve bulunulan anın dışında olanları geçmiş ya da gelecek olarak adlandırmaktadır. Bu adlandırmanın sonucunda yaşama istemesinin sürekli olarak şimdide yaşamasını anlayamamakta ve onun taleplerini her zaman yeni talepler olarak görmektedir. Hâlbuki yaşama istemesi ya da diğer adıyla isteme için geçmiş ya da gelecek kavramı yoktur. Bu nedenle isteme her talebinde o anki istemesini belirtmekte ve bireyi yönlendirmektedir. Zamanın ayırtında olamayan istemenin taleplerini, birey ancak belleğinde tutmuş olduğu ve usu aracılığı ile kurgulayabildiği olaylar zinciri içinde yeni olarak görmektedir. Böyle bir durum bağlayarak anlayabilen (referans verme yolu ile) us için olanaklı ise de yaşama istemesinin niteliği yönünden bir anlam taşımamaktadır. Başarısının ne olduğunu ancak daha öncekilere bakarak anlamlandırma şansına sahiptir. Us yolu ile yaşamanın ağır yükünün bedeli; birey açısından bellekte her şimdiki tutabilmek ve kurgulayabilmektir.

Her istemesinin arkasında yatanın ne olduğunu fark edemeyen birey ancak canlılık niteliğini taşıyacaktır. Bu açıdan onun verilenlerle yetinen diğer canlılardan çok fazla da bir farkı olmayacaktır. Ancak istemenin gereklerini yerine getiren günümüz kavramları içinde otomatiğe bağlanmış bir canlı olarak yaşamın sürdürerek yitip gidecektir. Önemli olan istemenin garkına varabilmektir. O zaman başarının kapısı açılacaktır; kör ve bencil yaşama istemesine ya da temel istemeye karşı.

3.2 İSTEME KARŞISINDA AKIL

Tasarımlama yapabilme yeteneği ile insan bütün canlılar piramidinin en üstünde yer almaktadır. Bu tasarımlamanın kaynağı şimdi için geçerli içgüdüsel ve rutin davranma yetenekleri yerine soyut kavramlar yaratabilme yetisi olan usunu kullanma becerisidir. "bu akılla birlikte, geçmişle geleceğe uzanan, kendini bilen düşünme gelir. Sonuç olarak da, düşünüp taşınma, dikkatli ilgi, şu andan bağımsız olarak, önceden tasarlanmış eylem sığınağı gelir. Son olarak da kişinin kendi kararı konusunda seçik bilinci..."⁸³ Yaşamak için içgüdü'nün kendisine sağladığı rahat ortamı birey böylece terk eder. Bu ayrılışın sonrasında usunu kullanarak gereksinimlerini gidermesi gerekmektedir. Bu gereksinimler zaten kendi istemesinin talepleri olduğundan onları gidermek için usunu kullanarak kararlar almaya başlar. Hazır verilmiş içgüdü'nün şaşmazlığı ve kesinliği olmadığından usuna çok fazla iş düşmektedir. Çünkü " içgüdü artık tümünden geri çekilirken, yitilirken, her şeyi dengelediği kabul edilen düşünme, ikircik, çekingenlik üretir; o zaman yanılı olanağı olur. Yanılı, nice durumda istemenin eylemler aracılığı ile nesneleşmesini önler."⁸⁴ giderilmesi gereken istemenin taleplerini gidermek ve her zaman hazır içinde ve acıdan uzak yaşamak isteyen bireyin önünde karmaşık ve sonsuz seçenekler vardır. Bu taleplerin kaynağı olan kendisine yabancı ve kendi istemesinin devindiricileri ile uyuşmayanların da bulunması seçimlerin yanılı olma olasılığını da beraberinde getirir. "bunlar, kişiyi belli bir durumda, istemesinin kendini açığa vuracağı biçimin tam tersi bir yolla eylemeye zorlarlar. Agamemnon kendi kızını boğazlar, cimri, gün gelip yüz katını kazanabileceği umuduyla sadaka verir. Böyle gider"⁸⁵ sürekli olarak istemesinin gereklerini yerine getirmeye çalışan birey bilgisini de

⁸³ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:95

⁸⁴ a.g.e. S:95

⁸⁵ a.g.e. S:95

genişletir. Çünkü her yeni isteme için eylemi sonucunda karşısına yeni durumlar çıkar.

Sonsuz bir şimdinin içinde belleğinde geçmiş ve soyut tasarımlar yapma yetisi ile geleceği de düşünebilen birey için artık deneyim adını vereceği yaşanmış şimdilerin etkisi ile istemesinin taleplerine kendisi de engel olabilir. Bu konuda yeni doğan bir bebeğin her acıkmasında verilen mamasının zaman içinde istemesine göre değil öğünlere göre ayarlanması tipik bir örnektir. Birey yaşamı boyunca istemesinin yerine getiremediği talepleri karşısında duyduğu acıyı gidermeye ve bir daha acı ile karşılaşmamaya çalışır. Bunun için usu acı veren durumlardan uzaklaşmak için yardımcı olur. Böylece her edindiği bilgi ile kendi istemesinin taleplerine yerine getiren ve onun taleplerin uygun bilgi geliştiren birey istemenin emrinde kalır. Doğal olarak usu da istemesine hizmet eden bir araç durumundadır. Usun yalnızca istemeye hizmet eden durumunun farkına varması istemenin dayatmalarının farkına varması demektir. O zaman istemenin farkına varan us; kendisinin istemenin emrinde kalarak davrandığını anlar. Bu anlayış, usunu kullanabilen bireyin, istemenin karşısına us yolu ile çıkabilmeyi ve onu dıştan görebilmeyi sağlar. Kendisini bilen bir özne olarak görmeye başlayan birey us yolu ile istemeyi görmeye başlar.

Gerçekte inorganik dünyadan insana doğru yükselen piramidin belirli bir biçimde eylemle bağlantılı bir açıklama içinde olması hiç de şaşırtıcı değildir. "biz kendi doğamızdan yola çıkarak, hayvanların bütün eylemlerini, davranışlarını doğrudan anlarız"⁸⁶ Sonuç olarak devindiricilerin harekete geçirmesinden eylemlerin nedeni olan istemeyi görürüz. İnsanlar da hayvanlar gibi yaşamak, var olmak isterler. Bunun için istemenin gereklerini yerine getirirler. Bunun yanında insan yalnızca kısıtlı bir davranış kalıbının yerine, istemenin daha çok gereklerini yerine getirebilmek için akılla donatılır. "çünkü algı tasarımları yetisi insanda en

⁸⁶ a.g.e. S:109

üst düzeyine ulaşmakla kalmamış, şimdiye kadar yalnızca tek olan bu yetiye, soyut tasarım, düşünce, açıkçası akıl yetisi de katılmıştır. Akıl yetisiyle birlikte ona düşünme de eklenmiştir. Böylece iyiden iyiye gelişen anlayış (ki bilincin ikincil bölümüdür), artık baskın bir biçimde etkin olan bölüm olarak, birinci bölüme ağır basmıştır.⁸⁷ Hayvanlarda istemenin gereklerinin yerine getirilip getirilmemesinin ayırt edebilmek yeterli iken bu insanda daha üst düzeyde farkındalık içinde olarak isteklerinin ne kadar yoğunlukta olduklarını anlamaya yarar. İşte bu nedende ötürü insan akli eylemlerinin nedeninin ne olduğu konusunda kendisini aydınlatma çabası içinde olur. Çünkü dünyayı henüz anlamaya çalışan insan aklıdır ve bu durumda insana göre bir açıklamanın yapılmasında eylemin niteliği önem kazanmaktadır. Aklın burada önceliği eyleme için verilen kararlarda söz sahibi olmasında yatmaktadır. Schopenhauer giderek belirli bir biçimde istemenin emrinde eylemlerde bulunabilen canlı türü olan insanı tanımlar. İnsan akli ile istemenin taleplerin yerine getirmek için didinmektedir. Bu didinme sırasında akıl istemenin emrinde olmadığı zamanlarda kendisine hizmet edeceği ortamı yaratmaktadır.

Dünyadaki canlılar piramidinin en üstün yer alan insanın akıl yolu ile kazandığı aslında kendisinden önceki canlılara bakılacak olursa iki ana unsurdur. Bunlardan birincisi; istemenin taleplerini yerine getirmek için elinde içgüdülerin dışında seçenek oluşturmak ve sürekli olarak onun için (isteme) daha iyiyi aramak. İkincisi ise içinde bulunduğu zamanı fark ederek gelecek ile geçmiş arasında soyutlamalar yapabilmek.

Temel istemenin gereklerini yerine getirme yönünde canlılara en üst düzeye kadar bir farklılık göstermeden gerekenleri yaparlarken; bireysel istemenin gereklerini yerine getirmede zaman etkeni işin içine girmektedir. Temel isteme açısından her şey bir sonsuz şimdi içinde olduğundan seçenek üretme çabası yoktur ve o ancak kendisini en iyi gösterecek türü ortaya çıkarmak için uğraş verir. Bu haliyle bütünü

⁸⁷ a.g.e. S:10

durumunda değişiklik temel isteme için değişikliklerdir. Bireysel isteme için ise yaşamak önemlidir. Türün dışında bir varlığı olduğunu anlayan bireyin içgüdülerinin de artık yararsız kalması ile yapabileceği tek şey akıl yolu ile yaşam süresinin doldurulmasıdır. Kendisini sıkıştırılmış bir halde bulan bireyin akıl yolu ile temel istemenin gereği olan üremenin dışında yapacaklarının olmasıdır. Bunları yapamadığı zaman her anında cellatın ipi çekeceği anı beklemek gibi bir acıyı karşılamak zorunda kalacaktır ki katlanılmaz olan da budur. Bu nedenle ölümü fark eden birey; yine akıl yolu ile onu yenmeye çalışır ve bu amaçla kendi türünün kabul ettiği geleceğe uzanacak eserler yaratmaya girişir. İşte burada yapılamamışları yapmak önem kazanır. Akıl böylece insan yaşamında kurtarıcılık sağlayan tek araç olur. Çünkü onun dışında uzam, zaman ve nedensellik sınırları içinde sıkışan bireye yardım edebilecek hiçbir şey yoktur. Doğduğundan itibaren yalnız ve tutsak olduğunu akli ona anlatır.

Burada belirtilmesi gereken isteme ile düşünme arasında oluşan öncelik sorunudur. Doğal olarak düşünen insan, önce düşünüp değerlendirerek istediğini sanır. Hâlbuki düşünme istemenin kendisini düşünme içine getirmesi sonucu oluşur. Bu nedenle öncelik her zaman istemededir. Düşünme onun tasarım haline getirilmesidir. İnsan istediğini bilir. Yani bildiğini istemez. Buradaki belirginlik en arkada duran ve devindiricileri ile insanın yaşamına yön veren istemenin ne kadar etkili olarak bireyi yönlendirdiğidir. Birey bu biçimde yaşarken: "kendi kendini gören insan –kendi kendini gören isteme- başka bir deyişle insanın yapısını gören bir insan, kendi istemelerine 'hayır' der, istemelerinin "boyunduruğunu atar": arada bir bu dünyaya gelen insan, insanın yapısını apaçık görür: o zaman isteme kendi kendine karşı döner; susarak, ya da kendini kırarak kendi hedefine erişir; o insan istemeler dolu olan bu dünyadan yüz çevirir; hedefine erişmiş bir dünyanın yansıdığı bir ayna, bu dünyanın kendisiyle bir, bu "dünyanın gözü" olur: diğer insanlardan yapıca başka olan bir insan olur: o her şey olur."⁸⁸

⁸⁸ KUÇURADI İoanna, Schopenhauer ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2006, S:37

İşte akıl yolu ile insan istemenin farkına vararak dünyayı anlar ve istemenin bütün çatışmalarını, devindiricilerini kavrar. Böylece akıl yolu ile dünyayı anlayarak türün fabrikasyon ürünü olmaktan kurtulur. Piramidin, insanın altında kalanlarının yaşamasının tek amacı olan istemeye hizmet ederek onun isteklerini yerine getirmek yerine, istemenin kendisini görmesini sağlayarak dünyayı tanır. Yoksa türünün ve kendi bireysel istemesinin hizmetinde yalnızca soyut tasarımlar yapma yetisi olan ama dünyayı anlayamayan sürü insanı olarak yaşar ve ölür.

Bunları fark edebilmek için kendi aklını istemenin hizmetinden kurtararak yaşamaya bakması gerekmektedir. Bunu yapabilen insanlar insan olmaya layık insanlardır. Çünkü istemeye hizmet etmek yerine kendi akıllarını kullanarak dünyayı anlamaktadırlar. Kendilerine verilen yetiyi kullanabilme yetisine ulaşmışlardır. Bu aklın bireydeki bir sonucudur. Çünkü dünya ya da yaşam acı ile haz arasında gidi gelmeden başka bir şey değildir. İstemenin giderilmeyen her talebi acı olarak bireyi kıvrandırır. Bunu yanında her giderilen istemenin talebi haz yaratırsa da karşılığında dinmek bilmez ve sonsuz sayıda taleple bireyin karışına çıkar. Akıl bütün bunları kavrayarak sürekli acı ile haz arasında gidip durmanın ötesine geçer ve istemenin kendisini görmesini sağlar. Kendisini gören isteme sürekli olarak kendini tatmin etmekten başka bir şey olmadığını fark ederek çatışmasını durdurur. Yani akıl ona kendi kimliğini gösterir.

Kendini gören isteme dinginleşir ve sürekli acı içinde yaşamak yerine onları anlayarak yaşamının hazzını yakalar. Çünkü artık kendisini avutacak olan isteklerinin farkındadır. Bilmenin getirdiği bu anlayış sonucu, birey tutkularını dindirir ve yaşamak için yalnızca gereken kadarıyla yetinmeye karar verir. Aklın getirdiği bu anlayış bilinen bir söylemle dünyevi zevkler yerine; anlamının getirdiği hazzı bırakır, kendisini.

3.3 İSTEME KARŞISINDA İNSAN

“Çocuk daha doğum anında, Monakov’un (1923 yılında), protodiakrise, “en ilk seçim” dediği, yaşama ya da yaşamama ikileminde, yaşama kararını verdikten sonra”⁸⁹ Yaşamalarını başlatan insan aslında kendi istemesine boyun eğerek yaşama merhaba der. Aslında, burada bir de istememe vardır. “ yaşama iradesinin inkârının yahut yadsınmasının hiçbir surette bir cevherin yok edilmesini değil, fakat sadece istememe edimini ileri sürdüğüne dikkat çekmek isterim; bu zamana kadar istemiş olan bundan böyle istememektedir. Bu varlığı, bu özü, iradeyi sadece isteme edimi içinde ve onun aracılığıyla kendinde şey (ding an sich) olarak biliyoruz, bu edimden vazgeçtikten sonra onun ne olduğunu yahut ne yaptığını söyleyemeyecek yahut anlayamayacak durumdayız. Ve dolayısıyla istemenin tezahürü olan bizler için bu inkâr, bu yadsıma bir hiçliğe geçiştir.

Yaşama iradesinin olumlanması ve yadsınması safi bir Velle (isteme) et Nolle(istememe)dir. Bu iki edimin öznesi bir ve aynıdır ve dolayısıyla bu hüviyetiyle ne birinci edimle ne de diğeriyle yok edilir.”⁹⁰ Bunun arkasından nefes alarak yaşama başlaması gerekir. Bir şeyi de fark eder kesin olarak: ölüm. Yaşamaya başlayan insanın dünya hakkında bildiği tek şey nesneleşen isteme olan organizması kanalıyla bireysel istemesinin doyurulmasıdır. Çünkü kendi istemesinin yaşam içinde yer alabilmesi için nesneleşen istemesi olan organizmasının yaşamaya devam etmesi; ölmemesi gerektir. Yaşam yaşama isteğinde sağlama bağlandığından ilk bilgisi insanın yaşamaktır. Çünkü verilmiş bir kararı vardır istemenin yönlendirdiği. “yalnızca insan, soyut kavramlar içinde, kendi ölümünün

⁸⁹ TEBER Serol, İnsanın Hiçleşme Serüvenine Giriş, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2001, S:111

⁹⁰ SCHOPENHAUER Arthur, Hayatın Anlamı, Say Yayınları, İstanbul, 2007, S:39

kesinliğini taşır. Gene de pek yadırgatıcı biçimde, bu, onun canını yalnızca tek tük anlarda, bazı nedenler ölümü onun imgelemine getirdiğinde sıkır.”⁹¹ Aslında bu korku iliklerine kadar işler. “bizim ölümden korktuğumuz, bireyin, bireysel olanın tutulmasıdır, ışığının kararmasıdır. Ölüm, açık açık bunu ister. Birey, yaşama isteğinin özel nesneleşmesinin kendisi olduğundan; onun tüm doğası ölüme karşı savaşıyor.”⁹² Bunun için temel istemenin bilgisi olan hazza doğru çaba göstermesi ve acıdan uzaklaşması mutluluğu için zorunludur. “Her ne kadar insanı peşine düşmeye davet eden mutluluk ve kaçıp kurtulmaya zorlayan mutsuzluk çok değişik biçim ve kılıklara bürünür ise de bütün bunların maddi temeli yine de bedensel zevk ve acıdır.”⁹³ “istemenin şimdiki amacının araya giren bir engelle önlenmesine, biz acı deriz. Öte yandan onun amacına ulaşmasına hoşnutluk, keyif ve mutluluk deriz. ...Çünkü her çaba eksiklikten – birinin koşulundan hoşnut olmamasından- kaynaklanır. Bu yüzden, giderilmediği sürece acı vericidir. Gelin görün ki, kalıcı doyum yoktur, tersine doyum, her zaman, yeni bir uğraşın başlangıç noktasıdır.”⁹⁴ diğer canlılara göre akıl oyu ile soyut tasarımlar yapma yetisi bulunan bireyin hazların gidermede yeni yollar araması ve bulmaya çalışması onun üstün niteliğidir. Kendisinden daha alt düzeydeki canlılara göre en azından yaşama gereksinimlerini biçimsel anlamda alabildiğine çeşitlendirmiş ve bunun yanında yaşamsal olmayan ve yaşamsal olana göre giderek daha fazla önem kazanan hazlar tasarlamıştır. Bu yönü ile istemenin en gelişmiş nesneleşmesi olduğunu kanıtlamıştır.

Yaşadığı zamanı fark edebilme yeteneği olan; yani, şimdikiyi algılayan birey; bilgi yolu ile geliştirdiği yeni hazları giderme yollarını ya da haz araçlarının çeşitliliğini tasarlanabilme yönünden gelişme göstermekte ise de sürekli olarak yanında ölümün varlığını hissetmek zorunda kalmıştır.

⁹¹ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:219

⁹² a.g.e. S:221

⁹³ SCHOPENHAUER Arthur, Hayatın Anlamı, Say Yayınları, İstanbul, 2007, S:17

⁹⁴ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:233

Çünkü "onun varlığı sürekli bir ölümdür. Ama ona fiziksel yönden baktığımızda da şu açıktır: yürüyüşümüzün sürekli durdurulan bir düşme olduğunu kabul etmemiz gerektiği gibi gövdemizin yaşamının da sürekli durdurulan bir ölme, hep ertelenen bir ölüm olduğunu kabul etmeliyiz. Son olarak, aynı biçimde usumuzun etkinliği sürekli ertelenmiş bir can sıkıntısıdır. Her solukta ölümü uzaklaştırırız. O bizim bu yolla her an uğraştığımız çağrılmamış bir konuktur. Sonra daha uzun aralarla yediğimiz her öğünle, uyuduğumuz her uykuyla, kendimizi her ısıtmamızla ölümü dışarı atarız. Sonuçta ölüm bizi yenmek zorundadır; çünkü doğmakla onun pençesine düşeriz. O yutmadan önce avıyla birazcık oynar olsa olsa."⁹⁵

Yaşamaya başlayan ve kendi türünün istemesi tarafından yetiştirilmesi için görevlendirilen birey; ilk bilgisi olan hazzı, beslenerek ve boşaltarak tadar. Bunların olmaması acı verir. Birey ilk olarak, doğması ile dünyanın kendisine bağlı ve bütün dışındakilerin kendi emrinde olduğunu sanır. Algılamaları da bu yöndedir: gözünü oynatınca dünyanın oynadığını yanılısamasına kapılır. Onun görüş alanı dışındaki her şey onun için yoktur. Kendisine gösterildikten sonra saklanan bir oyuncak hiç olmamış gibidir. Yeniden gösterildiğinde onun için bu yeni bir cisimdir. Öncelikle kendisine haz veren ve haz vermek için yardımcı olanları tanıyan birey sonrasında haz ya da acı verenlerle bağlantılı olan şeyleri de kavramaya başlar. Zaman içinde hareketinin kaynaklarını anlar. Bütün çabaları kendisine haz veren şeyleri tanımaktır. Bu konuda elinden geldiğince meraklı davranarak her şeye saldırır. Kendisine haz veren kavramları geliştirmek için en fazla gördüğü ve kendisine en yakın olarak zihnine yerleşen en yakınlarından deneyimlerinden yararlanarak bilgisini geliştirir. Dış dünya ile olan ilişkisi yakınlarının ona aktardıkları ve kendi merakı ile öğrendiklerine göre düzenlenir. Sıcaklığı öğrenmesi için denemesi gerekir. Aksi halde öğrenilmemiş bir kavram anlayışına yerleşemez. Öğrenme süreci içinde yeni doğan bireyin kendi uzuvlarının sürekliliğini fark etmeye başlayarak dünyayı tanımaya girişmesidir. Uzaklık kavramını kolunun uzaklığı ile

⁹⁵ a.g.e. S:235

kavrayan birey zaman kavramını da açlık hissi ile öğrenir. Bu konuda bütün kendisi dışında kalanlar ona yardımcı öğelerdir.

İsteme; kendi bencil ve özgür talepleri ile bireye sürekli olarak baskı yaparak kendi amacına doğru gitmesini ister. Bunun ilk örneği bebeklerin yalnızca bencil taleplerinin doyurulmasında bellidir. Sürekli olarak ağlayan ve istemesinin doyurulmasını bekleyen bebek zaman ilerledikçe anlayışına yerleştirdiği bilgilerle öğrenme sürecine katılır. Kendi dışında kalan her şeyin kendisine bağlı olmadığını ve onların da göz önüne alınmasını kabullenir. Hazza ulaşmanın yolunun kendi dışındakilerle de işbirliği yapmasından geçtiğini öğrenir. Türün istemesinin tutsak olarak işe koştuğu annenin katkısını ortadan kaldırmanın yolu öğrenmeden geçer. Öğrenen birey önce beslenme ile boşaltmanın önemini kavrar. Bunları öğrenmek kendisi için acı veren bir deneyimdir. Sürekli olarak bunları öğrenmesi için dayatılan acı veren çabalardan sonra kendisinin en üst basamakta olmadığını ve büyüdükçe kendi dışındakilere yakınlaştığını anlar. Bu anlamlandırma acı vericidir. Zaten sürekli olarak dışındakiler tarafından izlenen ve bütün hareketleri denetlenen birey giderek ilginin azaldığını fark eder. Bu ana karnındaki ayrılıştan sonra ilk yalnızlığı kavramasıdır. Bu kavrama dışındakilere olan güvenin derecesini de belli eder. İlk eğitiminin kendisinde yaratacağı etkinin önemi özgüven sorununun çözümünde ortaya çıkar. Giderek bireysel istemesinin taleplerinin hepsinin istese de yerine getiremeyeceğini görmek içinden gelen bir başarısızlık duygusunu körükler. Çünkü bireysel istemesinin neyi isteyeceğini değil ne istediğini bildiğinden, bir sonraki talebin ne olacağı konusunda bir ön bilgisinin olmaması, yaşam içinde kendisine yardımcı olanların yardımlarının da azalmış olması tedirginliğini artırır. Artık acıyı kavramıştır. İlk maddi acısı olan açlığın yerini kendi başına kalmaktan doğan yalnızlık alır. Bu istemesine doğru yönlendirdiği ilk sitemidir. Ne istersen iste der, kendi istemesine; benim tasarımı olan dünyada benim dışımda olan ve benden üstün olan istemelere boyun eğerek ve onların da varlığını kabullenerek yaşamak gerekir. Bunun sonucunda her isteme yaşamak için öncelikle istemelerin görünüşü olan nesneleşmeleri

sınıflandırır. Bunlar kendisine haz veren ve acı veren olarak ayrılır. Mutlak bir ayırım söz konusu olmamakla birlikte bir süreçteki dizilime benzeyen siyahtan beyaza giden ve grinin bütün tonlarının da yer aldığı bir sınıflandırma gerçekleşir. Bütün bunlar bilgi ile sağlanır. Bu bilginin verilşi dışarıdan ve içeridendir.

Anlamlandırma süreci içinde kendi istemesinin aslında tutsağı olan insanın yapabileceğı fazla bir şey de yoktur. Çünkü kendisini yapayalnız bulduğı yaşama içinde her taraftan acı veren ve hazza ulaşmasını engelleyen olguları gördükçe çaresizliğini anlar. Karşısında ölümün her zamanki anımsatması vardır. Akla sahip olması ile piramidin tepesine çıkan birey en acı bir biçimde bilinmeyenin verdiği acıyı tadar. Bilinmeyen bir sonucun esiridir. Yapabileceğı ya unutmak ya kanıksamak ya da acıyı dindirmektir. İşte bu noktada akli ona hizmet eder hale gelir ve anlamakla korkusunu üzerinden atar. Sıradan insanlar ise bunu unutmakla ya da yaşamı ortadan kaldırmakla rahata ermeyi düşünürler ve davranırlar. "kural olarak hayatın korkuları ölümün saldığı ürpertilerden ağır basar basmaz bir insanın kendi arzusuyla hayatına son verdiği görülür."⁹⁶ İntihar istemeye karşı bir eylem değildir. "intihar, istemenin yadsınması olmaktan uzaktır; o istemenin güçlü bir biçimde onaylanmasına ilişkin bir görüngüdür. Çünkü değillemenin özü, yaşamın acılarından değil hazlarından kaçınmadır. İntihar eden yaşamı ister. Ancak yaşamın ona sağladığı koşullar onu doyurmamıştır. Bundan ötürü o yaşama isteğini bırakmadan yalnızca bireysel görüngüyü yok ederek yaşamı bırakır. İntihar, yaşamı ister, gövdenin sınırsız varlığını, onun sınırsızca onaylanmasını ister."⁹⁷ Aslında Schopenhauer burada açık bir biçimde sürekli olarak acılardan kaçmak için intihar eden insanların söylemine karşılık vererek canına kıyanların bir bencillik içinde bulduklarını da göstermektedir. "intihar eden, istemeyi bırakmadığı için yaşamı bırakır."⁹⁸ Böylece yaşamın sıkıntılarında kaçmak eyleminin doğru olmadığını ortaya

⁹⁶ SCHOPENHAUER Arthur, *Hayatın Anlamı*, Say Yayınları, İstanbul, 2007, S:75

⁹⁷ SCHOPENHAUER Arthur, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:299

⁹⁸ a.g.e.S:300

koymaktadır. Geride kalan; hazlara ulaşma fırsatı ve hazlardır. "yaşam, her zaman yaşama isteğinde sağlama bağlandığından, acı yaşamdan ayrılmadığından, intihar, yani bir tek görüngüsel varoluşun keyfi yok edilişi, boş, alıkça bir eylemdir."⁹⁹

Yaşadıkça kendi eylemlerinin de farkına varan birey kendisini tanır; daha doğrusu tanımlar. Eylemlerinin itici güçleri ise:

"a. Bencillik: bu güdü, öncelikle kişinin kendi rahatını ve refahını arzular. (Arzusu sınırsızdır.)

b. Kötülük: bu güdü, ona sahip kişi dışındaki herkesin kötülüğünü istemektedir. (Bu güdü en şiddetli gaddarlığa kadar gider.)

c. Merhamet: Bu güdü ise ötekinin rahatını ve refahını arzular. (Kibarlık ve cömertlikle başlar, buradan merhamete kadar uzanır.)"¹⁰⁰

Davranışlarının sürekli olarak nedenlerini tam olarak açıklayamayan birey; artık kendisinin bir yapısı olduğunu ve buna uygun davranmakta olduğunu görür ve adına karakter der. Bireyin karakteri düşünülür karakter ve görünür karakter olarak ikiye ayrılır. "çünkü düşünülür karakter, belli bir bireyde, belli bir basamakta görünmesi koşuluyla kendinde şey olarak istemedir. Görünür karakter, kendini eylemin kipinde zamana göre, fiziksel yapıda uzama göre sergileyen bu görüngünün kendisidir... her kişinin düşünülür karakteri, zaman dışı istemenin bir eylemi olarak görülmeli, bu yüzden bölünmez, değişmez sayılmalıdır. İstemenin zamanda, uzamda, yeter sebep ilkesinin bütün kalıplarında gelişen, süre gelen bu eyleminin ortaya çıkışı görgül karakterdir. Bu insanın bütün davranışlarında, yaşamında görgül karakter kendini deneyde gösterir."¹⁰¹

⁹⁹ a.g.e.S:300

¹⁰⁰ SCHOPENHAUER Arthur, MERHAMET, Dergah Yayınları, stanbul, 2007, S: 76

¹⁰¹ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:227

Kendi görgül karakterini tanıyan birey giderek güçsüzlüğü ve bilgi birikimi bakımından yetersizliği nedeniyle toplum içinde kalmaya alışır. Artık onun yalnızlığa tahammülü yoktur. Bu durumun getirdiği sonuçlar bakımından davranışlarını da kendisinden daha güçlü olanlara göre ayarlamaya başlar. Doğada iken acıkınca yiyen birey, şimdi işbölümünün ve toplumsallaşmanın bir sonucu olarak alışkanlıklar edinir. İçgüdüleri kaybolur. Kendi istemesinin karşısında duran ve kendisinden güçlü olan engellere uymasını ya da sırasını beklemesini öğrenir. Toplumun dayatması sonucunda bireyler kendi istemelerine aykırı gelse de yaşamaları için gerekli olan güven ortamının sürmesini sağlamak ve paylaşımdan yaşayacak kadar en azından pay alabilmek için istemelerinin kendi nesneleşmelerinin gücü konusunda dirençli olamadıkları noktalarda boyun eğerek toplumun eylemlerine katılır. Bunların en önemlisi toplumun içinde kalabilmek için toplumun değer yargılarını öğrenmek ve uygulamaktır. Korkan ve kendisini yalnız olarak toplum içinde bulan birey karşı çıkamadığı durumlar karşısında otorite olarak kabullendiği her şeye itaat eder. Bunların başında geleneklerden ve yerleşik yazılı ya da yazısız kurallardan oluşan toplum yaşamının aksine davranmama gelir. Nietzsche bu konuyu şöyle özetler: "temelde her insan, dünyada yalnızca bir kez, bir Unicum (Latince sözcük: Bir ve tek, eşsiz, emsalsiz, benzeri olmayan, biricik şey) olarak yaşadığını ve kendisinin birliğini teşkil eden bu şaşırtıcı ölçüdeki rengârenk çeşitliliğin içinden, ne kadar tuhaf olursa olsun, hiçbir rastlantının ikinci bir kez çıkmayacağını gayet iyi bilir. İnsan bunu bilir, ama bildiğini kara bir vicdan gibi saklar. Neden acaba? Geleneğe uyulmasını talep eden ve kendisini gelenek maskesinin arkasına gizleyen komşusundan duyduğu korkudan dolayı"¹⁰² Bireysel istemesinin kendi davranışlarına vurduğu bencilliğini gizleyerek yaşamaya başlar. Akıl yolu ile kendi görgül karakterinin eylemlerine yön verme çabası içinde bulur kendisini. En başında, kendisinden önce kurulmuş bulunan düzenin içinde bir moral değer edinir. Bu moral değeri korumaya çalışır ve bu moral değer ne olduğundan çok kendisi açısından uygulanabilir olması

¹⁰² NIETZSCHE Friedrich, Eğitimci Olarak Schopenhauer, Say Yayınları, İstanbul, 2006, S:9

önemlidir. Nedenlerini araştırmadan kabullenir. "kendi güçsüzlüğünün bilincinde olan sıradan insan, kendi yargısına güvenmez; bu yüzden ya kendi deneyimine uygun davranır ya da başka birinin deneyimini izler."¹⁰³ Biraz önce belirttiğimiz gibi ölümü nasıl kendisinden daha güçlü olması karşısında kanıksıyorsa, dayatmaları da kabullenerek yaşamayı öğrenir. Yeni bir deyim olan öğrenilmiş çaresizlik içinde aklının ve gücünün kendisine dayatılanları giderme ya da yeni bir moral değer edinme gücünden yoksun olduğunu sanır. Başkalarının koyduğu kurallarla yaşayan birey sıradanlaşır ve konulmuş kurallar yaşamaması için vazgeçilmez olur.

Karşısında duranın acılarını fark eden ve onu gidermeye çalışan insanın çıkar gözetmeyen insanın duyguları artık kötü insanın bencilliğinin tersidir. Bu vicdanlılıktır. "bu çıkar gözetmeyen bir işten sonra duyduğumuz doyumdur. Vicdanlılık böyle bir durumdan doğar. Böyle bir eylem, kendi iç varlığımızı, başka bir varlığın görüngüsünde doğrudan tanımamızdan ileri gelir. Sonra bu içgörüyü kendimizi için onaylarız. Gerçek kendimizin, yalnızca kendimizde, bu bir tek özel ortaya çıkışta değil, yaşayan her şeyde var olduğunun bilgisidir bu. Yürek, bencillikte kasıldığını duyduğu gibi bu içgörüyle genişlediğini duyar. Bencillik ilgimizi kendi bireyliğimizin özel belirmesine yoğunlaştırır. Bu süreçte aklımız bize bu ortaya çıkışı tehdit edip duran sayısız tehlike sunar. Kaygı, endişe yaradılışımızın ana tonuna dönüşür. Ama canlı her şeyin özünde, bizim kendi kişimiz gibi kendi doğamız olduğu içgörüsü ilgimizi yaşayan her şeye yayar. Böylece yüreğimiz genişler. Kendimizle ilgilenmedeki bu azalmayla, kendimizle kalgı dolu ilgimizin köküne saldırmış oluruz."¹⁰⁴ Alıntılanan bu sözlerden de anlaşılacağı üzere sevmenin temelinde başkasının acısını görmek ve gidermek yatar. "insan sevgisinin kökeninde, adalet duygusu değil merhamet duygusu yatmaktadır."¹⁰⁵ Böylece karşındaki acı çeken insanla bütünleşen birey açısından acının kendisini anlamak ve acıyı üstlenmek ya da paylaşmak eylemi belirir. Düşkün insanlara yardım etme geleneğinin

¹⁰³ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:276

¹⁰⁴ a.g.e.S:282

¹⁰⁵ SCHOPENHAUER Arthur, MERHAMET, Dergah Yayınları, İstanbul, 2007, S: 76

bütün toplumlar içinde vazgeçilmez bir olgu olarak bulunması her toplumun böyle bir duygunun yüceliğine inanmasının bir kanıtıdır. Bireysellik olarak dayatılan bencilliğin bu türden bir anlayışla ilgisi yoktur. Burada belirtilen istemenin sonsuz taleplerini dindirmek için istemeye akıl yolu ile ehlileştirmek ve başka acıları ortadan kaldırma çabamızın olmasıdır. Yoksa gemisini yürüten tek birey olmak değildir; onun adı bencilliktir ve korkudan ne yapacağını bilemeyen bireysel istemenin dizginlenemeyen yükselişidir.

Bu değerlerin başında bütün toplumun kabullendiği ve günümüz hukuku ile ahlakının temeli olan toplum içinde 'zarar vermeme' koşulu gelir. Bir bireyin kendisine doğrudan acı vermesinin acıdan kaçınmak ve hazza ulaşmak a priori davranışına aykırı olmasından dolayı burada belirtilen kendisinin dışındakilere zarar vermemesidir ve bu tip insana Schopenhauer 'adil insan' der. Bu türden insanlar kendi istemelerinin baskısına başkalarına zarar vermemek uğruna akıl yolu ile karşı dururlar. Zaten modern toplumların temel düzeni başkalarına zarar vermeme üzerine kurulmuştur. Günümüzde konulmuş olan tüm kurallar bu ilkeyi yansıtır. Böylece ilk insan tipi karşımıza çıkar.

Başkalarına zarar vermeyerek onlara yarar sağlayan insan ise en üst düzeye ulaşmış ulu insandır. Onun davranışı akıl yolu ile varmış olduğu bütünleşme içinde kendisi dışında olanlar bir bütün olduğunu duyumsayarak yardım etmesinden kaynaklanır. Artık bu türden insanlar için asketik bir yaşam söz konusudur. Dünyevi zevkler denilen ve istemenin taleplerini anlamış olmanın verdiği dinginlik ile kendisini sürekli olarak yeni hazlara doğru iten istemesini kontrol altına almış olup diğer bütün varlıklar ile özdeşleşir. İsteme ulu insanın bilgisi ile kendisini görür ve sonsuz yaşam içinde sürekli olarak devindiricileri ile çatışıp durmasını fark eder. Akıl ile isteme kendisinin çatışmasını durdurur. İsteme bencilliğinden ulu insanda kurtulur ve dinginleşir. Böylece yaşama isteği yadsınır. Yaşama isteğinin yadsınması burada kendisini belli eder: yeni hazlar artık yok olur. "o, bu istemeyi hem kendi acılı varoluşunun, hem de

dünyanın kaynağı olarak görür, ondan öğrenir. Sonunda ölüm geldiğinde, gelip de istemenin bu belirmesinin bütünlüğünü dağıttığında, çoktandır istenen bir kurtuluş olarak bu hoş karşılanan en sevinçle kabullenilen şey olur.”¹⁰⁶

Bütün bunların dışında ise temel istemenin bencil niteliğini kıramayan ve yalnızca kendi çıkarları için çaba gösteren bireyler ise bencil insanlar olarak kalırlar. Bunlar aslında içgüdüleri ile hareket eden canlılar piramidinin daha alt basamaklarında yer alan canlı türlerinin özelliklerin yitirmemiş bireylerdir. Akıllarını yalnızca kendi bencil çıkarların korumak için kullanırlar. “bir kişi, onu sınırlayan dış güç yokken, fırsatını bulur bulmaz neredeyse her zaman yanlış yapmaya eğilimliyse ona kötü deriz.... böyle bir kişi, yaşama isteğini yalnızca kendi gövdesinde ortaya çıktığı biçimiyle onaylamakla kalmaz. O, yaşama isteğini onaylamada başka bireylerde ortaya çıkan istemeyi yadsıyacak ölçüde ileri gider. Onun ötekilerin güdülerini kendi istemesinin tutkusuna karşı çıktığında ötekilerin varlığın yıkmaya çalışması bunu gösterir. Sonuçta bunların kaynağı, üst kerte de bencilliktir.”¹⁰⁷ Burada bencil olan bireyin yaşama isteği güçlü bir biçimde kendisini göstermektedir. O kadar ki kendisi dışındakileri yok saymaktadır. Bunun dışında yeter sebep ilkesi ile verilen bilgisi içindi yaşayanlar içinde kendisinden başkası bulunmamaktadır. Bu iki nitelik onu bencil yapmaktadır. Kötü insanların temel özelliği işte buradan çıkmaktadır. Coşkun bir yaşama isteği sürekli olarak erişilemeyen ve giderilemeyen bir tutkunun varlığını gösterir. Giderilemeyen tutkular sürekli bir acı kaynağı olarak, bireyi yaşamında acılar içinde kıvrandırır. “içten içe yaşadıkları bu işkencenin onlar açısından doğrudan, önemli bir sonucu vardır. Başkalarının acısından haz duyma. Bu, salt bencillikten değil aldırmazlıktan da kaynaklanır, gerçek fenalığı kurar, zalimlik düzeyine de yükselebilir. Başkalarının acısından zevk alma, ondan gebe

¹⁰⁶ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:287

¹⁰⁷ a.g.e. S:268

kalan zalimlik gibi, yalnızca kendi isteğinin amacına ulaşmada bir araç değildir, kendi başına bir amaçtır.”¹⁰⁸

Böylece günümüzde sadist diye adlandırılan zalimler ortaya çıkar. Temelinde başkasının acı çekmesini isteyen kişinin, kendisinin acılar içinde kıvranmasından kurtulmak istemektedir. Böylece kendisi dışındakileri de acı yönünden eşit duruma getirmek istemektedir. Bir anlamda acıda eşitliği sağlamaktır yaptığı, ama onun acısı içte ve dışarıdan görünmez bir acıdır. “Bir insan, istemenin en açık bilgiyle aydınlatılmış belirmesidir. Bu yüzden, kişi istemesinin gerçek doyumunu, her zaman bilginin ona sunduğu olası doyumla ölçer. Kıskançlık işte buradan doğar. Her eksiklik ötekinin zevki yüzünden sınırsızca alevlenir. Başkalarının da aynı yoksunluğu çektiğinin bilgisiyle yatıştır.”¹⁰⁹ Böylece bütün kötülüklerin temeli olan bencillik ile başkaların yok sayma kendisin gösterir. İlginç olan bütün toplumlarda iyi görülmeyen bu durumun insanlık tarihi kadar eski ve sürekli olmasına karşılık giderilemeyişinin temelinde bireyin istemesinin önüne geçmedeki başarısızlığıdır. En belirgin olan ise kötü kişilerin yaşam isteklerini tutku ile dolu olmasından dolayı ölüm korkusu içinde yaşamalarıdır. Cesaretleri ölümün olmadığı yerde vardır ki, en büyük korkuları başkaların nasıl olup da katlanabildiklerini bir türlü anlayamadığı ölüm acısıdır. Onun için kolay kolay ölemezler de... “kötü kişi ne kadar çok dünyaya ait olduğunu, dünyaya nasıl sıkı sıkı bağlandığını görür. O, ötekilerin çektiklerini bilir. Ama bu onu yerinden kımıldatmaya yetmemiştir. Kötü kişi yaşamın, duyduğu acıların pençesindedir.”¹¹⁰

Sevgi ve kötülüğün kaynağı sonuç olarak istemenin fark edilmesine dayanmaktadır. Bütün bunlar ise bireyin aklına ne kadar gereksinim duyarak yaşamak zorunda olduğunun göstergesidir. Herkesin bir bütün olarak kötü ya da iyi olabileceğini söylemek bu durumda olanaksızdır. Giderek kendi aklını kullanabilen insanın zaman içinde kendi istemesini

¹⁰⁸ a.g.e.S:269

¹⁰⁹ a.g.e.S:269

¹¹⁰ a.g.e.S:274

susturarak yaşamı daha güzel bir duruma getireceği beklenebilir bir düşüncedir.

3.4 İSTEME KARŞISINDA ÖZGÜRLÜK

Görüngüler dünyasında her şey yeter sebep ilkesine bağlıdır. Bu bağlılık uzam ve zamanda, nedensellik ilkesi ile belirlenmiştir. Bunun dışına çıkabilen bir görüngü yoktur. İşte istemenin nesneleşmesi olarak belirttiğimiz görüngüler dünyasının nedeni olan isteme; kendinde şey olarak bu ilkenin dışında kalır tamamen özgürdür. Çünkü onu sınırlandıracak ya da zorunlu bir şey yapmasına neden olacak herhangi bir varlık yoktur. "isteme görüngü değildir, o tasarım ya da nesne değil kendinde şeydir. O, bütün nesnelere kalıbı olan yeter sebep ilkesine de bağlı değildir. Bu yüzden isteme herhangi bir sebep aracılığı ile sonuç olarak belirlenmemiştir, zorunluluk tanımaz, açıkçası özgürdür. Dolayısıyla özgürlük kavramı düpedüz olumsuz bir kavramdır. Çünkü özgürlüğün içeriği yalnızca zorunluluğun yadsınmasıdır; açıkçası yeter sebep ilkesine göre sonucun sebebi ile bağının yadsınmasıdır."¹¹¹ Hiç zorunluluk yoksa saf özgürlük vardır. Çünkü zorunluluk özgürlüğe doğru eylemde bulunmayı yaratan olgudur. "Akıl sahibi, dolayısıyla düşünülür dünyaya ait bir varlık olarak insan, kendi istemesinin nedenselliğini, özgürlük idesi olmadan hiç düşünemez; çünkü duyular dünyasının belirleyici nedenlerinden bağımsız olma (akılın, kendisine yüklemesi gereken bu bağımsızlık) özgürlüktür."¹¹²

Nesneler dünyasında ise her şey yeter sebep ilkesi bağlamında zorunlulukla iç içedir. "görüngü olarak, nesne olarak her şey kesinlikle zorunludur. Kendinde sonsuza dek, yetkin biçimde özgür olan

¹¹¹ a.g.e. S:224

¹¹² Kant I., Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 1995, S. 71

istememdir.”¹¹³ İstemenin bir nesneleşmesi olan görüngü; başka bir şey olması olanaksız olarak, ideasına uygun bir biçimde ortaya çıkar. Zorunlulukla bağımlıdır. “kişi, özgür istemenin görüngüsü olsa bile hiçbir zaman özgür değildir. Çünkü o bu istemenin özgür istencinin belirlenmiş bir görüngüsüdür.”¹¹⁴

Nesneleşme sonucunda meydana gelen bireyin vermiş olduğu kararlar ise onun özgürlüğünü kanıtlamaz. Çünkü kararları zorunlulukla kesişir. O kararı vermek durumundadır ve aynı kararı aynı durumda hep aynı biçimde verir. Bir birey ne zaman bir karar verse, her zaman aynı koşullarda yani zaman, uzam ve nedensellik bağlamında aynı kararı verecektir. Bu açıdan zorunluluk ile bir aradadır. Çünkü yeter sebep ilkesine bağımlıdır. “doğrusu gerçek özgürlük (açıkçası yeter sebep ilkesinden bağımsızlık) istemenin belirmesinde değil, yalnızca kendinde şey olarak istemeye aittir. İstemenin belirmesinin kalıbı özünde her yerde yeter sebep ilkesidir; isteme her zaman zorunluluk ögesi ya da küresinde ortaya çıkar. Bu özgürlüğün istemenin belirmesinde doğrudan görünebildiği tek koşul, istemenin bu ortaya çıkışının sona erdirdiği zamandır.”¹¹⁵

İşte bu yüzden “Bu dünya, istemenin ortaya çıkışıdır; o bilginin kalıbına uyan yasalara göre var olur, gelişir. İstemenin en yetkin görüngüsünde [insanda] baştan sona upuygun bir kendini bilmenin ilk kez ortaya çıkması ile bu özgürlük de kendini yeniden dile getirebilir. O, burada düşünen farkındalığın, kendini bilmenin doruğunda bile, yine körken, kendini bilmezken istediğini ister (böylece bilgi hem özelde hem de genelde istemenin devindiricisi olacaktır); ya da tersine, bilgi isteme için bir dindirici olur, bu dindirici her isteği susturup askıya alır.”¹¹⁶

¹¹³ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:224

¹¹⁴ a.g.e S:226

¹¹⁵ a.g.e S:303

¹¹⁶ a.g.e S:232

Rousseau'nun dediğine göre: "özgürlük istediğini yapmak değil; istemediğini yapmamaktır."¹¹⁷ Yani olumlu özgürlük ile olumsuz özgürlük ayrımı ortaya çıkar. Olumlu özgürlük dışarıdan dayatılanları bireyin yapmaması iken; olumsuz özgürlük istediklerini yapması konusunda herhangi bir engelle karşılaşmamasıdır. Doğal olarak bireyi iki yönlü bir özgürlük beklemektedir.

Ancak Schopenhauer, özgürlüğü öncelikle bireyin istemesinden bağımsızlaşabilmesinde yatmakta olduğunu savlamaktadır. Çünkü dışarıdan dayatılanların hepsinin de istemenin bir görüngüsü tarafından yapıldığı ön kabulü ile yola çıktığından dolayı bir başka gücün varlığını ya da özgürlükleri kısıtladığını kabul etmek felsefi kuramını değiştirmek anlamına geleceğinden yok sayar. Bütün özgürlük anlayışının temelini istemenin etkisinden kurtulmaya hasreder. "yaşama isteği bilgi olmadan askıya alınamaz. Dolayısıyla kurtuluşa giden biricik yol, istemenin sınırlama olmadan görülmesini sağlayan yoldur. Böylece isteme, bu belirmede kendi doğasını tanıyıp bilir."¹¹⁸

"özgürlük ancak kendi doğasının bilgisine eren istemenin bu bilgiden bir dindirici elde ettiğinde ortaya çıkar. Böylece isteme devindiricilerin etkisinden kurtulur."¹¹⁹ Bilgisini artıran bireyin istemeye hizmet ederken bundan vazgeçmesi bilgi ile olur. "bilginin ışığında aydınlanan isteme, kendi kendini gören isteme kendini kırar; çünkü o, kendini kıracak kadar güçlü olmuş, o insan da kendi istemelerine, eğilimlerine, çıkarlarına, kişi olarak ilgilerine 'hayır' diyecek kadar güçlü olmuştur: Böyle bir insan "bağlarından kopmuş", dünyanın kendisi gibi ortada durur; böyle bir insan "dünyanın gözü", "bağımsız bilen insan", "objektif insan" ama bu görünüşler dünyasına aykırı bir insandır."¹²⁰ Bilginin istemeye kendisini göstermesi ve istemenin aydınlanması birdenbire ve kendiliğinden olur.

¹¹⁷ Rousseau J. J., Yalnız Gezerin Düşlemleri, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1999, S:88

¹¹⁸ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:302

¹¹⁹ a.g.e S:305

¹²⁰ KUÇURADİ İoanna, Schopenhauer ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2006, S:67

Böyle fark edilmeyen uyanışların başka türlü adlandırılmaları olmasına karşılık bütünüyle bu istemenin kendisini tanıyarak kendisini kırmasından başka bir şey değildir. "Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır."¹²¹

Aklı olan her insanın aydınlanması olanaklı iken bunu yapmaması istemesinin emrinde bir akılla yaşamasındandır. İstemesini kırmadığı sürece de bu böyle kalacaktır ve bahanesi de büyük çoğunluğun bu türden olması olacaktır. Eğer aydınlanabilirse; bunun sonucunda "insanın tüm doğası değişir, temelde içe döner."¹²² Kendi öz yapısını fark eden insanın karakteri değişir. Hoşgörülü ve sevecen bir yapı oluşturur. Yeni bir insan olarak ortaya çıkar ve özgür insan olarak yaşar. "İstemenin özgürlüğü, kendini yadsıma, karakteri, bu karaktere dayanan devindiricilerin bütün kaçınılmazlığıyla ortadan kaldırma özgürlüğüdür."¹²³

İstemesine bilgi ile ulaşarak istemesine özgürlük sağlayan insan, artık tümüyle özgürdür. Bu insanın tek tanımı ulu insandır. Bu dereceye erişen insanın istemenin etkisinde kalarak yapabileceği hiçbir eylem yoktur. Bütün eylemleri devindiricilerin etkisinden kurtularak aydınlanmış bir istemenin eylemleri olur. Artık onun açısından bencillik ve kötülük yoktur. Çıkar düşkünlüğü kalmaz ve herkese yardım eden birisi haline gelir. Daha önce belirttiğimiz gibi başkalarına zarar vermez ve onlara yarar sağlar. Bunları yaparken kendi çıkarları konusunda bir düşüncesi artık kalmamıştır. Yaşamaya yetecek kadar temel gereksinimlerini karşılar ve özgürlüğünün keyfini çıkarır.

Önemli olan temelinde yer alarak onu yönlendiren istemenin farkına varılmış olmasıdır. Bundan sonraki eylemlerin kaynağı yalnızca yaşama

¹²¹ Kant, I., Seçilmiş Yazılar, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 213

¹²² SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:306

¹²³ a.g.e S:309

isteğinin en az karşılanmasıdır. Dünyanın maddi boyutunun dışına çıkan ulu insan için statü, zenginlik, maddi çıkar söz konusu değildir. O içinden gelenin ne kadar kendisini araç haline getirdiğinin farkına varmış ve kendi istemesini bilgi ile aydınlatmıştır.

Özgürlük kavramının öncelikle bireyin içinde yaşattıkları ile gerçekleştirilebileceği düşüncesi; aslında, insanın bencilliğini kırmak isteyen dinlerin de temel sorunu olup; bu konuda her din içinde, o dine mensup olanlar için kurallar konmuştur. Schopenhauer ise bu konuyu; bireyin istemesini fark ederek onu yönlendirmesine bağlamıştır. Sürekli olarak bir şeylere ulaşmak isteyen insanı iten temel güdünün isteme olduğunu öne sürmüştür.

Günümüz koşullarında sürekli olarak bir şeyler alan ya da maddi sonuçlar doğuracak bir şeylere ulaşmak için çaba gösteren insanın bu tutsaklığı ise filozofu haklı çıkarmaktadır. Bir başka anlamda kendisi paraya tutsak olan insanların daha çok para kazanmak için diğer insanları kullanması ve onları tutsaklığın pençesine doğru itmesini ise kötülük olarak değerlendirmiştir. Bu yönden bakınca günümüz ekonomik dizgesinin içindeki istemesinin yarattığı acıyı dindiremeyen insanların karşılarında duran insanları da acı çeker hale getirmesi tipik bir örnektir. Böylece bütün bir insanlık giderek kendi bencilliği içinde tutsak olan insanlardan oluşmaya başlamıştır. İstemesini aydınlanmasını sağlayan birey artık tüm varlıkları sever ve bu konuda ayırım yapmaz, yapamaz. Tüm varlıkların yararına eylemde bulunur. Artık sürekli olarak ulaştığı bir ruh *din*giniği ve huzuru vardır. Onu hiçbir şey şaşırtamaz.

4. SONUÇ

Çağının içinde aykırı ve kötümser bir filozof olarak tanımlanan Schopenhauer, özgürlüğe ulaşmada bireyin rolünü ortaya çıkaran bir görüşü savunmuştur. Sürekli olarak bir tutsaklık olgusunu yaşam içinde hisseden bireyin, tek anlamı acı çekmek olan dünyada, istemenin dayatmalarını dindirerek ya da bunları en aza indirerek tek kurtuluşunun gerçekleşeceğini ve özgürlüğe kavuşabileceğini anlatmak istemiştir. Filozofun yaşadığı çağ sanayi devriminin ve Fransız devrimi ile başlayan ulusalcılık hareketleri ile emek sermaye çelişkisinin en yüksek düzede olduğu zamanlardır. Sürekli olarak bir yandan zenginleşmek isteyen ve bu uğurda devletleri bile kullanmaktan çekinmeyen insanlar ile bunların baskısı altında ezilen insanlar arasında; ikisinin de sefaletini görerek nedenlerini araştıran filozof en sonunda yaşamın acı çekmekten başka bir şey olmadığını dile getirmiş ve yaşanacak en kötü dünyanın bu dünya olduğunu belirtmek istemiştir.

Gerçek olan onun kendi yaşamında da acı çeken bir insan olmasıdır. Yalnız ve hiç kimseyi sevmeden bir ömür geçiren Schopenhauer yaşamında önemli yer tutan iki kişiden birisi olan babasını intihar ile annesini ise kavga sonucu bırakmıştır. Babasının intiharına da bir anlam yükleyemeyen filozof, annesini ağır dayatmaları ve bohem yaşam tazı yüzünden eleştirmiş; geri kalan yaşamında da kimsenin ona dayatmada bulunmaması için herkesten uzak kalmıştır. Bu yönü ile yalnızlığı seçen Schopenhauer kendisine yeter ölçüde gelirinin olması nedeniyle de hiçbir zaman çalışmak zorunda kalmamış ve kendi kendine yeten birisi olarak yaşamıştır. Bir anlamda kendisinin dışında kalanları küçümseyerek yaşamayı ve onları alaya almayı da başarmak istemiştir. Öncelikle

kendisinin iç dünyasında çektiği acı yukarıda da belirttiğimiz gibi davranışlarına yansımıştır. Hiçbir zaman hoşgörülü olamamış ve küçümsediği insanların kendisini sevmelerini, ama ondan bir şey istememelerini yeğlemiştir. Sonuç olarak istemesinin bencilliğini fark etmiş ve kendi kuramını ortaya koymuşsa da; kendisi de bu biçimde bir yaşamın dışında kalmış, ulu insan olamamıştır.

Özgürlük çağlar boyunca insanların en büyük tutkusu olmuştur. Bu yönüyle Schopenhauer özgür olabilmenin koşulunun içinden gelen istemenin taleplerine dur diyebilmek olduğunu söyleyerek özgürlüğün bireysel karakterine vurgu yapmıştır. Onun açısından olumsuz özgürlük aslında özgürlük değil istemenin dayatmasıdır. İnsan yaşamının istek ile isteğe ulaşma arasında ileri aktığını söyleyen Schopenhauer; bilgi sayesinde bu sürekli olarak acı veren durumdan bireyin kurtulacağını ileri sürer. " bilgi, istemeyi askıya alma, özgürlük aracılığı ile kurtuluş, dünyayı aşip yok etme olanağı sağlar."¹²⁴ Bilgi sahibi olanların istemenin dayatmalarından kurtularak huzura ereceğini şöyle açıklar: "bizim, yaşamın en güzel bölümü, onun sevinci diye adlandıracağımız şey (salt bizi gerçek varoluşun dışına yükseltmesi, bizi yaşamın kaygısız seyircilerine dönüştürmesi nedeniyle), bütün isteklere yabancı olan saf bilgidir, güzelden duyulan hazdır, sanattan alınan gerçek zevktir. Bu pek az kişiye başışlanmıştır; çünkü az görülen bir yetenek gerektirir. Söz konusu birkaç kişiye de bu olsa olsa uçucu bir düş olarak verilmiştir."¹²⁵ Bu türden bir bilgi ile donanmış olan insanın asketik bir yaşama doğru gitmesi kaçınılmazdır: çünkü dünyevi zevkler tümüyle istemenin güdülemesi ile olduğundan; saf bilgiye ulaşan kişiye haz vermesi saçma olacaktır. İşte bu nedenle sıradan insanların tutsak oldukları ve yaşamlarını tükettikleri maddi çıkar bekleyen davranışları ya da kurnazlık taşıyan düşüncelerinden özgür insanda bulunması zaten özgürlüğe de aykırıdır.

¹²⁴ SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, Biblos Yayınları, Bursa, 2005, S:250

¹²⁵ a.g.e S:238

Bütün bunlara karşılık sıradan insan için saf bilgi anlamsızdır ve ulaşılmaz olarak görünür. "onlar saf bilgideki sevinçleri tatmaya hemen hemen hiç yetenekli değildirler. Çünkü kendilerini istemeye

kaptırmışlardır. Bu yüzden uzak, gelip geçici bir ilişki bile olsa, bir şeyin onlarla bağ kurması, onların ilgisini çekmesi için (sözcüğün anlamının da gösterdiği gibi) bir yolunu bulup onların isteğini uyarması gerekir. İstemenin işin dışında kalmaması gerekir. Çünkü bu tür insanların varlığı bilmeden çok istemeye dayanır. Onların biricik ögesi etki ile tepkidir... istemeyi uyarmak için duyulan bu gereksinim kendini kâğıt oyunları uydurup oynamada gösterir."¹²⁶ Yaşamın sürekli bir şimdi olduğunu anlayamayan sıradan insanın, yaşamı koruma kaygısı gerçekte tutsak olarak bulunmasının sürekliliğini sağlama çabası içinde yatar. Bu çaba zamanı tüketemeyen insanlarda en son biçiminde can sıkıntısı olarak ortaya çıkar. Artık zamanı nasıl tüketecekleri konusunda bunlardan bir çıkar elde etmek isteyen kişilere gün doğar ve günümüz sıradan oyalayıcı bir sürü araç önlerine konur.

Tutsaklık, bilgisizlik ile beraber olduğundan sürekli olarak yaşamın acısından kaçmak isteyen, kendisini bilgi konusunda yeteneksiz olarak gören ve hiçbir çaba da bu konuda göstermeyen insanların ellerinde hazır oyuncakları bulunmadığı zaman ruhsal dengesizliklere kapılmaları kaçınılmazdır. Bu hazır oyuncaklar ise: sorunları çözmeden sürekli olarak onlarla yaşamak, düşünmeyi diğer insanlara bırakmak ve böylece robotlaşmak; zaman geçirecek televizyon, kâğıt oyunları gibi maddi oyuncaklar yaratmak vs.dir. "böyle insanlar, saatin parçaları gibidir. Kurulurlar, ondan sonra neden işlediklerini bilmeden işler dururlar."¹²⁷ Bu tür insanlar aynı zamanda kendilerinin özgür olduklarını sanırlar. Kendi duygularını izleyerek yapmış oldukları eylemleri özgürce yaptıkları kanısına sahiptirler. Gerçekte tutsak oldukları istemelerinin dayatmalarına karşı çıkamadıklarından öyle davranmaktadırlar. Ama bunu hiçbir zaman

¹²⁶ a.g.e S:239

¹²⁷ a.g.e S:243

bilmezler. Bireysel eylemlerinin bağılı olduğu noktada kendilerine ışık saçarak anlamalarını sağlayacak bilgiden yoksundurlar ve bu yönden en zavallı insanlardır. Başkalarına karşı kaba olan insanların; aslında, içlerinde durduramadıkları bir tutsaklık olmasına dayanamadıklarından, davranışları kabalaşmaktadır.

Ekonomik dizgeler içinde de görülebilen bu türden talepleri isteyenlerin özgürlükle ilgisi yoktur. Onlar yalnızca içlerindeki dayatmayı ortadan kaldırmak istemektedirler. Böylece talep ettikleri özgürlük karşılıklarındakileri de kendi durumlarına getirecektir yani istemelerine tutsak edecektir. Çünkü istemelerinin dayatmalarını bir zalim olarak başkalarına dayatmaktadır. Ya da dayatanların istemelerine katılarak onlara tutsaklık etmektedirler.

“özgür olmak insanı sevmek demektir; yaptıklarımız ettiklerimizle insanların iyi olmasını istemek demektir. Bu ise, bilginin bir başarısı, Maya perdesinin ötesini gören bilginin, insanın öz yapısıyla “çelişik” olan bir bilginin başarısıdır. İnsanın insan olduğunu gösteren, böyle anlaşılabilir sevgidir.”¹²⁸

Son bir sözde **Erich FROMM**'dan:

“İnsan özgürlüğünün gelişmesi sürecinin, bireyin gelişmesi sürecinde dikkatimizi çeken diyalektik niteliği taşıdığını görüyoruz burada. Bir yanda gücün artması, bütünleşmenin gelişmesi, doğaya egemen olma, insan usunun gücünün artması ve diğer insanlarla dayanışmanın gelişmesi sürecidir bu. Ama diğer taraftan, bu artmakta olan bireyleşme, soyutlanmanın, güvensizliğin ve dolayısıyla kişinin evrendeki rolü konusundaki, yaşamın anlamı konusundaki kuşkularının ve bütün

¹²⁸ KUÇURADİ İoanna, Schopenhauer ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2006, S:91

bunlarla birlikte, kişinin kendi güçsüzlüğü ve bir birey olarak önemsizliği duygusunun artması anlamına gelmektedir..."¹²⁹

"Özgürlük savaşlarında eski yetke ve kısıtlamalar asıl hedef olarak görülmüş, bu geleneksel kısıtlamaların ne kadar çoğu kaldırılırsa o kadar çok özgürlük kazanılacağı doğal olarak kabul edilmiştir. Ancak insanoğlunun özgürlüğün eski düşmanlarından kendini kurtarmasına karşın, farklı türden yeni düşmanların, temelde dışsal kısıtlama oluşturmayan ancak kişilik özgürlüğünün tam olarak gerçekleşmesi yolunu tıkayan içsel etmenlerden oluşan düşmanların ortaya çıktığı olgusunu yeterince kavramayı başaramıyoruz. ..." ¹³⁰

¹²⁹ FROMM Erich, Özgürlükten Kaçış, Payel Yayınları, İstanbul, 1993, S:44

¹³⁰ a.g.e S:94

KAYNAKÇA :

CAMCI M. Cihan, Özgürlük Ve Biz Liberal Entellektüellerin Kafa Karışıklığı,
Sunum, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2008

GÖKBERK Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul,1985

HANÇERLİOĞLU Orhan, Düşünce Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005

JANAWAY Christopher, Schopenhauer, Altın Kitaplar, İstanbul, 2007

KANT I., Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, Türkiye Felsefe Kurumu,
Ankara 1995,

KANT, I., Seçilmiş Yazılar, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984

KUÇURADI İoanna, Nietzsche ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara,
1999,

KUÇURADI İoanna, Schopenhauer ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu,
Ankara, 2006,

MENGÜŞOĞLU Takiyettin, Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003

MENGÜŞOĞLU Takiyettin, İnsan Felsefesi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988

NIETZSCHE Friedrich, Eğitimci Olarak Schopenhauer, Say Yayınları,
İstanbul, 2006,

ÖZLEM Doğan, Mantık, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1999,

ROUSSEAU J. J., Yalnız Gezerin Düşlemleri, Cumhuriyet Yayınları,
İstanbul, 1999,

FROMM Erich, Özgürlükten Kaçış, Payel Yayınları, İstanbul, 1993,

SCHOPENHAUER Arthur, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya,
Biblos Yayınları, Bursa, 2005,

SCHOPENHAUER Arthur, MERHAMET, Dergah Yayınları, İstanbul, 2007

TEBER Serol, İnsanın Hiçleşme Serüvenine Giriş, Papirüs Yayınevi,
İstanbul, 2001

SCHOPENHAUER Arthur, Hayatın Anlamı, Say Yayınları, İstanbul, 2007

WEBER Alfred, Felsefe Tarihi, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998

Ö Z G E Ç M İ Ş :**Adı ve SOYADI : Mustafa Kemal GÜNAY****Doğum Tarihi ve Yeri : 17 EYLÜL 1955 - MENEMEN****Medeni Durumu : EVLİ****Eğitim Durumu****Mezun Olduğu Lise : KULELİ ASKERİ LİSESİ****Lisans Diploması : KARA HARP OKULU (1975)
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ (2002)****Yüksek Lisans Diploması :****Tez Konusu : SCHOPENHAUER'İN FELSEFESİNDE
BİREY VE ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI****Yabancı Dil / Diller : İNGİLİZCE (ORTA)****İş Deneyimi****Stajlar : TSK'de MESLEKİ KURSLAR,
AVUKATLIK STAJI****Çalıştığı Kurumlar : TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ; SERBEST
AVUKATLIK****Adres : FENER MAH. 1960 SOK. MODEL APT.
4/2 ANTALYA****Telefon No : +544 723 59 61**